

Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Ἡ διήγηση Ἰω. 11,1-44 ὡς μαρτυρία
ἀφηγηματικῆς χριστολογίας

ΥΠΟ
OTFRIED HOFIUS

Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΛΑΖΑΡΟΥ

Ἡ διήγηση Ἰω. 11,1-44 ὡς μαρτυρία
ἀφηγηματικῆς χριστολογίας*

ΥΠΟ

OTFRIED HOFIUS

Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ τῆς Εὐαγγελικῆς Θεολογικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Τυβίγγης

I

Ἡ διήγηση τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου (Ἰω. 11,1-44) ἀποτελεῖ χωρὶς ἀμφιβολία τὴν κορύφωση τῶν ἑπτὰ θαυμάτων, τὰ ὅποια περιέχονται στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο¹. Αὐτὸ ἰσχύει τόσο ὡς πρὸς τὴ μορφή τοῦ κειμένου, ὅσο καὶ σὲ σχέση μετὰ τὸ οὐσιαστικὸ του περιεχόμενον.

* Αὐτὸ τὸ ἄρθρο βασίζεται σὲ μιὰ διάλεξη ποὺ δόθηκε στὶς 19-10-2004 στὴν Ὁρθόδοξη Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ γερμανικοῦ κειμένου στὰ ἑλληνικὰ εὐχαριστῶ ἀπὸ καρδίας τὸν συνάδελφο καὶ φίλο μου Χρῆστο Καρακόλη.

1. Ἀπὸ τὴν πληθώρα τῆς βιβλιογραφίας ἀναφέρω μόνο τὰ ἑξῆς: R. BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes* (KEK 2), Göttingen ¹⁴1956, 299-315· H.-J. IWAND, *Predigt-Meditationen* (I), Göttingen 1963, 95-99 (Ἰω. 11,1-11). 298-302 (Ἰω. 12,1-12). 659-665 (Ἰω. 11, 1.3.17-27)· R. SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium II: Kommentar zu Kap. 5-12* (HTk IV/2), Freiburg-Basel-Wien 1971 (⁵1990), 396-433· J. KREMER, *Lazarus. Die Geschichte einer Auferstehung. Text, Wirkungsgeschichte und Botschaft von Joh 11, 1-46*, Stuttgart 1985· R.E. BROWN, *The Gospel according to John (I-XII)* (AnCB 29), Garden City N.Y. ²1986, 420-437· J. BECKER, *Das Evangelium nach Johannes. Kapitel 11-21* (ÖTK 4/2), Gütersloh ἢ Würzburg ³1991, 401-427· TH. KNÖPPLER, *Die theologia crucis des Johannesevangeliums. Das Verständnis des Todes Jesu im Rahmen der johanneischen Inkarnations- und Erhöhungschristologie* (WMANT 69), Neukirchen-Vluyn 1994, 192-197· X.K. ΚΑΡΑΚΟΛΗΣ, Ἡ θεολογικὴ σημασία τῶν θαυμάτων στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέ-

Σε ὅ,τι ἀφορᾷ στὴ *μορφῇ*, ἡ ἀφηγηματικὴ συνάφεια τοῦ Ἰω. 11,1-44 ἀποδεικνύεται ὅτι ἀποτελεῖ μιὰ πολὺ καλὰ σχεδιασμένη καὶ μεστὴ νοήματος σύνθεση². Στὴν παρούσα μελέτη δὲν μποροῦμε νὰ τὸ καταδείξουμε αὐτὸ μὲ λεπτομέρειες. Ἀπλῶς θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε τὴ δομὴ τῆς διηγήσεως γενικά. Ὁ ἴδιος ὁ συντάκτης διάρθρωσε τὸ ἰδιαίτερα ἐκτενὲς αὐτὸ κείμενο ὀριοθετώντας τὰ τέσσερα τμήματά του μὲ μιὰ συμπερίληψη (*inclusio*) – παρουσιάζοντας δηλαδὴ στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος τοῦ κάθε τμήματος τὶς ἴδιες λέξεις ἢ συγκρίσιμες μεταξὺ τους ἐκφράσεις. Τὸ πρῶτο τμήμα προσφέρει μὲ τοὺς στίχους 1-5 τὴν εἰσαγωγὴ τῆς διηγήσεως, στὴν ὁποία πρέπει νὰ σημειώσουμε ὡς συμπερίληψη τὴν ἀναφορὰ στὸν Λάζαρο καὶ στὶς ἀδελφές του Μαρία καὶ Μάρθα (στ. 1 καὶ 5)³. Τὸ δεύτερο τμήμα ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς στίχους 6-16, οἱ ὅποιοι περιλαμβάνουν μιὰ συζήτηση τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς μαθητὲς, ἡ ὁποία πραγματοποιεῖται σὲ κάποιο μέρος «*πέραν τοῦ Ἰορδάνου*» (10, 40· 11,6). Ἐδῶ ἡ ἐνότητα τοῦ ἀποσπάσματος καταδεικνύεται ἀπὸ τὴ συμπερίληψη διὰ τοῦ ρήματος «*ἄγωμεν*» (στ. 7 καὶ 15ἔξ.). Τὸ τρίτο τμήμα, τὸ ὁποῖο περιλαμβάνει τοὺς στίχους 17-38α, ἀναφέρεται στὴν ἀντιπαράθεση τοῦ Ἰησοῦ μέσῳ τῆς ἀνθρώπινης ὁμιλίας καὶ συμπεριφορᾶς μὲ τὴν πραγματικότητα τοῦ θανάτου – πρῶτα στὴ συνάντησή του μὲ τὶς ἀδελφές Μάρθα καὶ Μαρία (στ. 20-32) καὶ ἔπειτα στὴ συνάντησή του μὲ τοὺς «*Ἰουδαίους*» οἱ ὅποιοι εἶχαν ἔλθει στὶς ἀδελφές, γιὰ νὰ τὶς παρηγορήσουν (στ. 33-38α)⁴. Αὐτὸ τὸ τρίτο τμήμα περικλείεται στὸ σύνολό του μὲ προτάσεις, οἱ ὁποῖες περιέχουν τὴ λέξη-κλειδί «*μνημεῖον*» («*εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡῶν ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ*» στ. 17· «*Ἰησοῦς οὖν πάλιν ἐμβριμώμενος ἔρχεται εἰς*

λιο, Θεσσαλονίκη 1997, 248-309· G. KITTEL, Befreit aus dem Rachen des Todes. Tod und Todesüberwindung im Alten und Neuen Testament (BTSP 17), Göttingen 1999, 147-156· H.-CHR. KAMMLER, Christologie und Eschatologie. Joh 5,17-30 als Schlüsseltext johanneischer Theologie (WUNT 126), Tübingen 2000, κυρίως 81ἔξ. 109 ἔξ. 198-205. 220ἔξ. CHR. DIETZFELBINGER, Das Evangelium nach Johannes. Teilband 1: Johannes 1-12 (ZBK.NT 4.1), Zürich 2001, 339-376.

2. Πβλ. DIETZFELBINGER, Das Evangelium nach Johannes I (βλ. σημ. 1), 363, ὁ ὁποῖος ὀρθῶς παρατηρεῖ σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο: «*Αὐτὸς ποὺ δημιούργησε αὐτὴν τὴ συνάφεια ἦταν ἀφηγητὴς μεγάλου βεληνεκοῦς*».

3. Ὁ στ. 1 ἀναφέρει πρῶτα τὸν Λάζαρο καὶ στὴ συνέχεια τὶς ἀδελφές Μαρία καὶ Μάρθα· αὐτὸ προσλαμβάνεται στὸ στ. 5 χιαστί, μὲ τὸ νὰ ἀναφερθοῦν πρῶτα οἱ δύο ἀδελφές (αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ τὴ σειρά: «*Μάρθα καὶ ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς*») καὶ μετὰ ὁ Λάζαρος.

4. Τῶν στίχων 20-32 καὶ 33-38α προηγεῖται ἡ περιγραφή τῆς καταστάσεως στοὺς στ. 17-19, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ ὑπόβαθρο γιὰ τὴν ἀκολουθοῦσα διήγηση.

τὸ μνημεῖον» στ. 38α)⁵. Τὸ τέταρτο καὶ τελευταῖο τμήμα, τὸ ὁποῖο περιγράφει στοὺς στ. 38β-44 τὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου καὶ μαζί μ' αὐτὸ τὴ νίκη τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τῆς πραγματικότητας τοῦ θανάτου, παρουσιάζει μιὰ συμπερίληψη κάπως διαφορετικὰ διαμορφωμένη: ἐδῶ τὰ ὄρια τοῦ ἀποσπάσματος συνίστανται στὸ ὅτι στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος του χρησιμοποιεῖται ἀπὸ μία προστακτικὴ ἐκ μέρους τοῦ Ἰησοῦ, πού ἀπευθύνεται στοὺς ἴδιους παραλήπτες («ἄρατε τὸν λίθον» στ. 39α· «λύσατε αὐτὸν καὶ ἄφετε αὐτὸν ὑπάγειν» στ. 44β).

Στὴν ἐντυπωσιακὴ αὐτὴ διαμόρφωση τοῦ κειμένου, γιὰ τὴν ὁποία μπορέσαμε, παραδειγματικὰ μόνο, νὰ παραπέμψουμε στὸ ὑφολογικὸ μέσο τῆς συμπεριλήψεως⁶, φαίνεται ὅτι τὸ Ἰω. 11,1-44 ἀποτελεῖ μιὰ διήγηση ὑψηλοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ νοηματικοῦ περιεχομένου. Μὲ ἐντυπωσιακὸ τρόπο παρουσιάζεται στὸν ἀναγνώστη τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔτσι ὥστε ἡ διήγηση νὰ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ θεμελιωμένα ὡς ἓνα κεντρικὸ καὶ ἐξαιρετικὰ σημαντικὸ κείμενο τῆς ἰωάννειας χριστολογίας, καὶ τῆς σωτηριολογίας πού στηρίζεται σὲ αὐτήν. Γιὰ τὴν ὀρθὴ ἐρμηνεία τοῦ κειμένου εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας τὸ ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος του μποροῦμε νὰ διακρίνουμε δύο ἐπίπεδα, τὰ ὁποῖα εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους καὶ ἀναφέρονται διαρκῶς τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Πρόκειται ἀφενὸς γιὰ τὸ ἀφηγηματικὸ ἐπίπεδο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου λειτουργεῖ ἡ διήγηση πού ἀναφέρεται σὲ ὅ,τι συμβαίνει ἀρχικὰ στὴ Βηθανία, μετὰ στὸν τόπο διαμονῆς τοῦ Ἰησοῦ «πέραν τοῦ Ἰορδάνου», ἔπειτα κοντὰ στὴ Βηθανία καὶ τελικὰ στὸν τάφο τοῦ Λαζάρου· ἀφετέρου πρόκειται γιὰ τὸ θεολογικὸ ἐπίπεδο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκφράζεται ἡ πραγματικὴ σημασία τοῦ γεγονότος. Ἀντιστοιχῶς πρὸς τὰ δύο αὐτὰ ἐπίπεδα, ἡ διήγηση παρουσιάζει δύο κορυφώσεις, μετὰξὺ τῶν ὁποίων –ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια– δὲν ὑπάρχει μόνο σαφὴς ἀντιστοιχία, ἀλλὰ μιὰ βαθύτατη ἐσωτερικὴ σχέση. Ἡ ἀφηγηματικὴ κορύφωση βρίσκεται στοὺς στ. 38β-44, ἐνῶ ἡ θεολογικὴ κορύφωση στοὺς στίχους 23-27.

5. Κάθε μία ἀπὸ τίς τρεῖς ὑποενότητες τοῦ κειμενικοῦ συμπλέγματος 11,17-38α χαρακτηρίζεται ὡς μιὰ συμπαγῆς ἐνότητα βάσει μιᾶς συμπεριλήψεως (inclusio): οἱ στίχοι 17-19 βάσει τῆς ἀναφορᾶς τοῦ κεκοιμημένου Λαζάρου («εὔρεν αὐτόν» στ. 17 / «περὶ τοῦ ἀδελφοῦ» στ. 19β), οἱ στίχοι 20-32 μὲ τὰ λόγια «Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός μου» (στ. 21β παρ. στ. 32β) καὶ οἱ στίχοι 33-38α μέσῳ τῆς ἀναφορᾶς στὸ «ἐμβριμᾶσθαι» τοῦ Ἰησοῦ («ἐνεβριμῆσατο» στ. 33 / «ἐμβριμώμενος» στ. 38α).

6. Βλ. περαιτέρω γι' αὐτὸ τὸ ὑφολογικὸ μέσο τὴν ἐξῆς παρατήρηση: Τὴν ἀναφορὰ στὴν ἀσθένεια τοῦ Λαζάρου στοὺς στ. 1+2 περιβάλλουν οἱ προτάσεις «ἦν δέ τις ἀσθενῶν, Λάζαρος» (στ. 1) καὶ «ἦς ὁ ἀδελφός Λάζαρος ἠσθένει» (στ. 2β). Στους στ. 3-5, στὴν ἀρχὴ (στ. 3β) καὶ στὸ τέλος τους (στ. 5), τονίζεται ἡ ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Λάζαρο.

Γιὰ τὴν ἀκολουθοῦσα ἀπόπειρα νὰ καταδειχθεῖ ἔαν καὶ κατὰ πόσο τὸ κείμενο Ἰω. 11, 1-44 ἀποτελεῖ μαρτυρία ἀφηγηματικῆς χριστολογίας, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς προϋπόθεση ἢ οἰκειότητά μας μὲ τὴν πορεία τῆς διηγήσεως. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸν μποροῦμε νὰ παραλείψουμε μιὰ λεπτομερειακὴ περιγραφή τῆς ἱστορίας⁷.

II

Ἦδη τὸ περιθώριο στὸ ὁποῖο εἶναι ἐνταγμένη ἡ διήγηση τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου φανερώνει ὅτι ἐδῶ τὸ ἐνδιαφέρον ἐπικεντρώνεται στὴ χριστολογία καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ στὴ σωτηριολογία. Ὁ ἴδιος ὁ εὐαγγελιστὴς δείχνει σαφῶς ὅτι ἡ διήγηση πρέπει νὰ διαβασθεῖ μέσα στὴ συνάφεια τῶν δύο ἀποσπασμάτων Ἰω. 10, 40-42 καὶ Ἰω. 11, 45-54⁸. Ἦδη στὸ 10, 40 δηλώνεται ὁ τόπος στὸν ὁποῖο βρίσκεται ὁ Ἰησοῦς κατὰ τὴ διάρκεια τῶν συμβάντων ποὺ ἀναφέρονται στὸ 11, 1-16. Διάγει «*πέραν τοῦ Ἰορδάνου*» στὸ μέρος ποὺ ἀναφέρεται στὸ 1,28, «*ὄπου ἦν Ἰωάννης τὸ πρῶτον βαπτίζων*»⁹. Ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἤλθαν πρὸς τὸν Ἰησοῦ στὸν Ἰορδάνη, ὁμολογοῦν ἐν συνεχείᾳ (στ. 41): «*Πάντα ὅσα εἶπεν Ἰωάννης περὶ τούτου ἀληθῆ ἦν*». Ἔτσι ὁ εὐαγγελι-

7. Ἀντικείμενο τῆς ἀναλύσεώς μας εἶναι ἀποκλειστικά ἡ διήγηση, ὅπως αὐτὴ παρουσιάζεται αὐτὴν τὴ στιγμή στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο. Ἀφήνουμε ἐντελῶς ἐκτὸς διαπραγματεύσεως ὁποιοσδήποτε φιλολογικοκριτικὴς ὑποθέσεις καὶ ἀπόπειρες. Γιὰ τέτοιες ὑποθέσεις καὶ ἀπόπειρες βλ. μεταξὺ ἄλλων BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes* (βλ. σμ. 1), 301 σμ. 4· SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium II* (βλ. σμ. 1), 398-402· BECKER, *Das Evangelium nach Johannes II* (βλ. σμ. 1), 404έξ· DIETZFELBINGER, *Das Evangelium nach Johannes I* (βλ. σμ. 1), 363-367.

8. Παραλλήλως πρὸς τὸ εὔρημα ποὺ ἀμέσως θὰ ἀναφερθεῖ, πρέπει νὰ προσεχθοῦν ἀπὸ μορφολογικῆς πλευρᾶς τρία μοτίβα, τὰ ὁποῖα ἐμφανίζονται ἀρχικὰ στὸ 10,40-42 καὶ ἐπανερχοῦνται χιαστί στὸ 11,45-54: 1) Στὸ 10,40 λέγεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔφυγε πρὸς ἓνα συγκεκριμένο τόπο, ὄπου καὶ παρέμεινε («*ἀπῆλθεν εἰς ... καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ*» [A])· τὸ ἴδιο λέγεται καὶ στὸ 11,54 («*ἀπῆλθεν εἰς ... κακεῖ ἔμεινεν*» [A']). 2) Στὸ 10,41 μεταφέρεται ἡ διαπίστωση ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς δὲν ἔκανε κανένα θαῦμα («*σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν*» [B])· σ' αὐτὴν τὴ διαπίστωση ἀντιστοιχεῖ ἡ ἀποψη τοῦ 11,47 ὅτι ὁ Ἰησοῦς κάνει πολλὰ θαύματα («*πολλὰ ποιεῖ σημεῖα*» [B']). 3) Στὸ 10,42 βρίσκεται ἡ σημείωση ὅτι «*πολλοὶ*» πίστευσαν στὸν Ἰησοῦ («*πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν*» [Γ])· αὐτὴ ἡ σημείωση ἐπαναλαμβάνεται κατὰ λέξη στὸ 11,45 («*πολλοὶ ... ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν*» [Γ']). – Στὰ ἀναφερθέντα μοτίβα παραπέμπει ἐπίσης καὶ ὁ KNÖPPLER, *Die theologia crucis des Johannesevangeliums* (βλ. σμ. 1), 192 σμ. 52.

9. Ἐννοεῖται ὁ τόπος τοῦ βαπτίσματος, περίπου 10 χλμ. σὲ εὐθεία γραμμὴ ἀπὸ τὴν Ἱεριχώ. Κατὰ τὸ 1,28 ὀνομάζεται καὶ ὁ τόπος αὐτὸς Βηθανία.

στής παραπέμπει στή μαρτυρία τοῦ Βαπτιστῆ περὶ τοῦ Ἰησοῦ στοὺς στ. 1,24-36 καὶ 3,23-36. Στὸ ἐπίκεντρο αὐτῆς τῆς μαρτυρίας βρίσκεται ἡ φράση ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ» ἐρχόμενος «Υἱὸς τοῦ Θεοῦ» (1,34· 3,31ἔξ.) καὶ ὁ «ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ», ὁ ὁποῖος μὲ τὴν ἱλαστήρια πράξη τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του «αἶρει τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» (1,29)¹⁰. Στὸ 11,47-53 παρατίθεται ἡ διήγηση γιὰ τὴν ἀπόφαση νὰ θανατωθεῖ ὁ Ἰησοῦς, τὴν ὁποία θεωρεῖ τὸ Συνέδριο ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ λάβει ἐξ αἰτίας καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου (11,53). Ἡ ἀπόφαση λαμβάνεται ἐξ ἀφορμῆς τῆς φράσεως τοῦ Καϊάφα, ὅτι συμφέρει «ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ καὶ μὴ ὄλον τὸ ἔθνος ἀπόληται» (11,50). Σὲ αὐτὴν τὴ φράση ὁ εὐαγγελιστὴς ἀναγνωρίζει τὴν προφητικὴ ρήση ὅτι ὁ Ἰησοῦς πρέπει νὰ πεθάνει γιὰ τοὺς Ἰουδαίους καὶ γιὰ τοὺς ἐθνικούς, δηλαδὴ γιὰ τὴ σωτηρία τους (11,51ἔξ.).

Μὲ τὴν ἀληθῆ μαρτυρία τοῦ Βαπτιστῆ ἀντιστοιχεῖ ἡ ἀληθὴς προφητεία τοῦ ἀρχιερέα Καϊάφα. Ὡς ἐκ τούτου δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει ἀμφιβολία γιὰ τὴ θεολογικὴ σημασία τῶν διηγήσεων περιθωρίου 10,40-42/11,45-54. Μέσω αὐτῶν τοποθετεῖται ἡ διήγηση τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου μὲ τὴ μεγαλύτερη ἔμφαση στὸν ὀρίζοντα τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεώς του, ἡ ὁποία εἶναι ἀρρηκτὰ συνδεδεμένη μ' αὐτόν¹¹.

Αὐτὸ πὺν δείχνει τὸ περιθώριο τῆς διηγήσεως ὑπογραμμίζεται καὶ ἐπιβεβαιώνεται μέσα στὴν ἴδια τὴ διήγηση μὲ πολλὰ ἐπὶ μέρους στοιχεῖα. Ὅταν, σὲ σύνδεση μὲ τὴν πρώτη ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Λαζάρου, τῆς Μαρίας καὶ τῆς Μάρθας (στ. 1), λέγεται ὅτι ἡ Μαρία ἦταν «ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρω καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας αὐτοῦ ταῖς θριξίν αὐτῆς» (στ. 2α)¹², αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλῶς μιὰ σημείωση, πὺν ἀποσκοπεῖ στὸ νὰ ἀποσαφηνίσει ποιά εἶναι ἡ Μαρία πὺν ἀναφέρθηκε προηγουμένως. Ἡ σημείωση αὐτὴ παραπέμπει πολὺ περισσότερο, μὲ ἔμφαση, στὴ χρῆση τοῦ Ἰησοῦ¹³, πὺν ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ἀφηγήσεως στὸ 12,1-8, κατευθύνοντας ἔτσι ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς διηγήσεώς μας τὴ ματιὰ τοῦ ἀναγνώστη στὸν σταυρικό θάνατο. Μιὰ τέτοια σύν-

10. Σχετικὰ μὲ τὸ Ἰω.1,29 ὡς ἱλαστήρια φράση βλ. Ο. HOFIUS, ἄρθρο «Söhne IV. Neues Testament», TRE 32 (2001) 342-347:345,46ἔξ.

11. Γιὰ τὴν ἀρρηκτὴ συνάφεια μεταξὺ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ βλ. ἀπὸ τὴ μία πλευρὰ μόνο τὰ 2,19β.21 καὶ 10,17ἔξ., καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸ 20,19ἔξ.

12. Σχετικὰ μὲ τίς δύο μετοχές ἀορίστου τῆς προτάσεως «ἦν δὲ Μαριάμ ἡ ἀλείψασα τὸν Κύριον μύρω καὶ ἐκμάξασα τοὺς πόδας αὐτοῦ ταῖς θριξίν αὐτῆς» βλ. BDR § 339 σημ. 2· M. ZERWICK, Analysis philologica Novi Testamenti Graeci (SPIB 107), Rom⁴1984, 232 ἐπὶ τοῦ χωρίου.

13. Μὲ αὐτὸ ἀντιστοιχεῖ στὸ 12,1-8 ἡ ρητὴ ἀναφορὰ στὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου στὸ 12,1ἔξ.

δεση υπάρχει ομοίως στον σημαντικό στ. 4, για τον οποίο θα μιλήσουμε διεξοδικότερα στη συνέχεια. Στη συζήτηση με τους μαθητές στους στ. 6-16 αναφέρεται τρεις φορές ότι η πορεία του Ίησού προς την ανάσταση του νεκρού Λαζάρου θα είναι η πορεία στον δικό του θάνατο¹⁴: 1) Στην πρόταση του Ίησού: «*Ἄγωμεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν πάλιν*» (στ. 7)· διότι στην Ἰουδαία επιδιώκουν –όπως γνωρίζει ο ἀναγνώστης του εὐαγγελίου– νὰ συλλάβουν καὶ νὰ θανατώσουν τὸν Ίησού¹⁵. 2) Στην ἐρώτηση, με τὴν ὁποία οἱ μαθητὲς θυμίζουσαν τὸν Ίησού τὰ γεγονότα τῶν στ. 8,59 καὶ 10,31-39: «*Ραββί, νῦν¹⁶ ἐξήτουν σε λιθάσαι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ πάλιν ὑπάγεις ἐκεῖ;*» (στ. 8). 3) Στὸ παραβολικὸ λόγιον, με τὸ ὁποῖο ἀμέσως μετὰ χαρακτηρίζει ὁ Ίησους τὴ ζωὴ του ὡς τὴν ἐκπλήρωση μιᾶς ἀποστολῆς: «*Οὐχὶ δώδεκα ὥραι εἰσὶν τῆς ἡμέρας; ἐὰν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς τοῦ κόσμου τοῦτου βλέπει· ἐὰν δὲ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτί, προσκόπτει, ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ¹⁷* (διότι τοῦ λείπει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου)» (στ. 9εξ.). Ὁ Ίησους πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν «ἡμέρα», γὰρ νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολὴν του¹⁸. αὐτὴ ἡ ἀποστολὴ ὁμως εἶναι κατὰ τὸ τέταρτον εὐαγγέλιον ἡ πορεία του στὸ σταυρό¹⁹. Ἀντιστοίχως ὁ Θωμᾶς λέει στὸ στ. 16 πρὸς τοὺς συμμαθητὲς του: «*Ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ*»²⁰. Ὁ Θωμᾶς εἶναι

14. Αὐτὸ ἀντικατοπτρίζεται καὶ στὴ δομὴ τῆς κειμενικῆς συνάφειας τῶν στ. 6-16: Ἡ συζήτηση τοῦ Ίησού με τοὺς μαθητὲς του μπορεῖ νὰ διαιεθεθῆ ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς σὲ τρία ἀποσπάσματα, ἐφόσον δηλαδὴ στοὺς στ. 6-10 καὶ στὸ στ. 16 τὸ θέμα εἶναι ἡ πορεία τοῦ Ίησού στὸ θάνατον, ἐνῶ, ἀντίθετα, στοὺς στ. 11-15 ἡ πορεία του πρὸς τὸν Λάζαρον. – Ἐπὶ τῇ βάσει δύο ἀκόμη χαρακτηριστικῶν μπορεῖ νὰ ὑποτεθεθῆ ἐδῶ ἕμμεση ἀναφορὰ στὴ διήγηση τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως: 1) Τὸ ὅτι ὁ Ίησους κατὰ τὸ στ. 6 δὲν πορεύεται ἀμέσως πρὸς τὴ Βηθανία, ἀλλὰ παραμένει πρῶτα δύο ἀκόμη ἡμέρες στὸν Ἰορδάνην, θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει ὅτι ὁ Ίησους ἔχει τὴ δικὴν του ὥρα (πβλ. 2,3εξ.)· εἶναι καὶ παραμένει σὲ ὅλα ὁ Κύριος ποὺ ἀποφασίζει καὶ δρᾷ μὲ ἀπόλυτη κυριαρχία – ἕνα μοτίβον ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὸν γιὰ ὀλόκληρον τὴν Ιωάννην διήγηση τοῦ πάθους. 2) Τὸ ὅτι με τὴν τρίτην ἡμέραν ἐξαίρεται τὸ γεγονός τῆς παροχῆς τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἀποκαλύψεως τῆς δόξης τοῦ Ίησού (πβλ. 2,1) θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελεῖ μιὰ ἕμμεση ἀναφορὰ στὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ίησού (πβλ. 2,19).

15. 5,16.18·7,1.19.25.30.32.44·8,37.40·10,39.

16. Γιὰ τὸ «νῦν» με τὴν ἔννοια τοῦ «μόλις τώρα» πβλ. Μτ. 26,65· Ἰω. 21,10.

17. Σχετικὰ με τὴν φράση «τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ» πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ἀπὸ γλωσσικῆς πλευρᾶς ὅτι τὸ ἄρθρον τῆς λέξεως «φῶς» εἶναι ἀναφορικὸν καὶ τὸ «ἐν» ἔχει, ὅπως καὶ στὸ 12,35 («ἐν ὑμῖν»), τὴ σημασίαν τοῦ «σὲ».

18. Πβλ. 9,4.

19. Βλ. κυρίως 10,17 εξ· 14,31· 19,28-30· περαιτέρω 4,34· 5,30.36· 6,38· 17,4.

20. Τὸ «καὶ» στὸ «ἄγωμεν καὶ ἡμεῖς» χρησιμεύει στὴ διαφοροποίησιν τοῦ «ἡμεῖς» (ἡμεῖς οἱ μαθητὲς) ἀπὸ τὸ «ἡμεῖς» τοῦ στ. 15 (ἐγὼ ὁ Ίησους καὶ ἐσεῖς οἱ μαθητὲς μου).

πεπεισμένος ὅτι ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ἰουδαία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ὁ δρόμος πρὸς τὸ θάνατο. Αὐτὸ ἰσχύει πράγματι γιὰ τὸν Ἰησοῦ – ὅμως μὲ μιὰ ἔννοια γιὰ τὴν ὁποία ὁ Θωμᾶς δὲν γνωρίζει καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει τίποτε: Πρόκειται γιὰ τὸ δρόμο, τὸν ὁποῖο ὁ Ἰησοῦς πρέπει νὰ ὀδεύσει καὶ ὀδεύει γιὰ τοὺς μαθητές του. Τέλος, μπορεῖ στὸ στ. 18 νὰ ἐντοπισθεῖ μιὰ ἀναφορὰ στὸ θάνατο τοῦ Ἰησοῦ: Μὲ τὴ σημείωση ὅτι ἡ Βηθανία «ἦν ἐγγὺς τῶν Ἱεροσολύμων»²¹, ὑπονοεῖται ὅτι ὁ Ἰησοῦς, μὲ τὴν ἔλευσή του στὴ Βηθανία, βρίσκεται κοντὰ στὸν τόπο τοῦ πάθους του²².

Ἐπομένως, σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση καὶ μὲ τὸ περιθώριό της, ἰσχύει τὸ ἐξῆς: Ἡ πορεία τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τὴν Ἰουδαία, γιὰ νὰ ἀναστήσει τὸν Λάζαρο ἀπὸ τὸ θάνατο, εἶναι ἡ πορεία ἡ ὁποία ὀδηγεῖ τὸν ἴδιο τὸν Ἰησοῦ στὸ θάνατο. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἐννοεῖται ἀπλῶς ὡς μιὰ ἱστορική διαπίστωση, ἀλλὰ ὡς ἓνα βαθὺ θεολογικὸ νόημα: Γιὰ νὰ ζήσει ὁ Λάζαρος, πρέπει νὰ πεθάνει ὁ Ἰησοῦς²³. Ὁ Ἰησοῦς χαρακτηρίζεται ἔτσι ὡς αὐτὸς ὁ ὁποῖος προσφέρει τὴ ζωὴ του γιὰ τοὺς «ιδίους»²⁴. Αὐτὸ τὸ φανερῶνει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ θέμα τῆς ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ, ποῦ ἀναφέρεται ἐπανειλημμένως στὴ διήγηση. Οἱ ἀδελφές τοῦ Λαζάρου πληροφοροῦν τὸν Ἰησοῦ μέσῳ ἑνὸς ἀγγελιαφόρου: «Κύριε, ἶδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ» (στ. 3), καὶ στὸ τέλος τῆς εἰσαγωγῆς (στ. 1-5) ἀναφέρεται: «Ἦγάπα δὲ ὁ Ἰησοῦς τὴν Μάρθαν καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς καὶ τὸν Λάζαρον» (στ. 5)²⁵. Καὶ στίς δύο προτάσεις ἐνυπάρχει μιὰ ἀναφορὰ στὸ θάνατο τοῦ Ἰησοῦ, καθὼς ἡ ἰωάννεια διήγηση τοῦ πάθους βρίσκεται ὑπὸ τὸ φῶς τῆς φράσης τοῦ 13,1 ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς» – τοὺς ἀγάπησε δηλαδὴ μέχρι νὰ ὀλοκληρωθεῖ αὐτὴ ἡ ἀγάπη διὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ζωῆς του στὸν σταυρό. Σὲ αὐτὴν τὴ συνάφεια πρέπει τελικὰ νὰ ἀκουσθεῖ καὶ ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητές: «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνίσω αὐτόν» (στ. 11)²⁶. Ἀφοῦ ὁ Λάζαρος ὀνομάζεται «ὁ φί-

21. Ἡ ἀπόσταση ἀποδίδεται στὸ στ. 18 μὲ τὴ φράση «ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε»· αὐτὰ εἶναι περίπου τρία χλμ., δηλαδὴ τὸ περπάτημα μόλις μιᾶς ὥρας.

22. Ἴσως ὁ στ. 18 νὰ ἀποσκοπεῖ ἐκτὸς αὐτοῦ στὸ νὰ ἐξηγήσει ἐκ τῶν προτέρων, γιὰ τοὺς «Ἰουδαίους» ποῦ ἀναφέρονται στὸ στ. 19 μπορεῖ νὰ ἀνήκουν καὶ σ' αὐτοὺς ποῦ ἔχουν ἔλθει στὴ Βηθανία ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα.

23. Βλ. σχετικὰ κυρίως IWAND, Predigt-Meditationen (βλ. σημ. 1), 96. 99.299ξξ.

24. Βλ. παραλλήλως πρὸς τὸ 11,51ξξ. καὶ τὰ 10,11.15.17ξξ.· 15,13.

25. Μεταξὺ τῶν ρημάτων «φιλεῖν» (στ. 3) καὶ «ἀγαπᾶν» (στ. 5) δὲν ὑπάρχει στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο καμία διαφορὰ· πβλ. σχετικὰ 5,20 σὲ σχέση μὲ τὸ 3,35, καθὼς ἐπίσης καὶ 20,2 σὲ σχέση μὲ τὰ 13,23 καὶ 19,26.

26. Σχετικὰ μὲ τὸ μοτίβο τῆς ὑπερφυσικῆς γνώσεως τοῦ Ἰησοῦ πβλ. 1,47ξξ.· 2,24ξξ.· 4,17ξξ.

λος *ἡμῶν*», θὰ μποροῦσε ἡ φράση αὐτὴ νὰ ἀποτελεῖ ὑπαινιγμὸ στὸ 15,13ἔξ., καὶ ἰδιαίτερα στὴν ὁμιλία περὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος «*τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ*» (15,13).

III

Ἡ σωτηριολογικὴ ρῆση ὅτι ὁ Ἰησοῦς φέρνει τὴ ζωὴ στὸν νεκρὸ Λάζαρο ὡς αὐτὸς ποὺ πορεύεται στὸ θάνατο γι' αὐτόν, συνδέεται σταθερὰ μὲ τὴ χριστολογικὴ ρῆση ποὺ συναντᾶται στὴν ἀρχὴ τῆς διηγήσεως στὸ στ. 4. Στὴν πληροφορία ὅτι ὁ Λάζαρος εἶναι ἀσθενὴς ὁ Ἰησοῦς ἀντιδρᾷ μὲ τὰ λόγια: «*Αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι' αὐτῆς*»²⁷. Στὸ πνεῦμα αὐτῶν τῶν λόγων πρέπει νὰ ἀκουσθοῦν καὶ νὰ κατανοηθοῦν καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα. Ἡ πρόταση «*αὕτη ἡ ἀσθένεια οὐκ ἔστιν πρὸς θάνατον*» ἀντιστοιχεῖ μὲ τὴν πρόταση ποὺ θὰ ἀπευθύνει ἀργότερα ὁ Ἰησοῦς στὴ Μάρθα: «*Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου*» (στ. 23). Αὐτὸ σημαίνει τὸ ἔξῃς: Παρόλο ποὺ ὁ Λάζαρος πεθαίνει (στ. 14β) καὶ κατὰ τὴν ἔλευση τοῦ Ἰησοῦ στὴ Βηθανία κεῖται στὸν τάφο τέσσερις ἤδη μέρες, καὶ παρόλο ποὺ ἔχει ἤδη στιγματισθεῖ ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεση (στ. 17· στ. 39β)²⁸, ἡ ἀσθένειά του δὲν θὰ τελειώσει ὀριστικά στὸν θάνατο – καὶ μάλιστα γιὰ τὸ λόγο ὅτι ὁ Ἰησοῦς τὸ λέει καὶ διότι αὐτὸς πηγαίνει, γιὰ νὰ πραγματοποιήσει τὸ λόγο του αὐτόν²⁹. Σὲ αὐτὴν τὴν πραγματοποίηση τοῦ λόγου τοῦ Ἰησοῦ –δηλαδὴ στὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου– θὰ ἀποκαλυ-

27. Ὁ στ. 4β («*ἵνα δοξασθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ δι' αὐτῆς*») εἶναι μιὰ ἐπεξηγηματικὴ πρόταση ποὺ εἰσάγεται μὲ τὸ «*ἵνα*».

28. Ἡ φράση «*ἐλθῶν οὖν ὁ Ἰησοῦς εὗρεν αὐτὸν τέσσαρας ἡδὴ ἡμέρας ἔχοντα ἐν τῷ μνημείῳ*» στὸ στ. 17 σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ὁ Λάζαρος βρῖσκεται ἤδη τέσσερις ἡμέρες στὸν τάφο, ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται στὴ Βηθανία (τὸ «*ἐν τῷ μνημείῳ*» δὲν ἔξαρτᾶται συντακτικῶς ἀπὸ τὸ «*εὗρεν αὐτόν*», ἀλλὰ ἀπὸ τὸ «*ἔχοντα*»). Γι' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει καμία διάσταση μεταξὺ τοῦ στ. 17 καὶ τοῦ ὅτι ὁ Ἰησοῦς, σύμφωνα μὲ τοὺς στίχους 34 καὶ 38, προχωρεῖ μόλις ἀργότερα πρὸς τὸν τάφο. – Τὸ νόημα τοῦ χρονικοῦ προσδιορισμοῦ εἶναι φανερό: «*Ἡ τετάρτη ἡμέρα ἀποκλείει κάθε σκέψη μιᾶς ἐπαναζωοποιήσεως ποὺ δίδεται μὲ φυσικὸ τρόπο*» (A. SCHLATTER, *Der Evangelist Johannes. Wie er spricht, denkt und glaubt*, Stuttgart 1930 = ³1960, 251). Στὸ ὑπόβαθρο βρῖσκεται ἡ ἀντίληψη ὅτι ἡ ψυχὴ ἑνὸς νεκροῦ ἀνθρώπου βρῖσκεται κοντὰ στὸ σῶμα γιὰ τρεῖς ἀκόμη ἡμέρες μετὰ τὸ θάνατο, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐπιστρέψει σ' αὐτό. Βλ. σχετικὰ BILLERBECK II, 544ἔξ.

29. Πβλ. IWAND, *Predigt-Meditationen* (βλ. σημ. 1), 99.

φθεῖ ἡ «δόξα» τοῦ Θεοῦ³⁰: ἡ θεϊκὴ του δόξα, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὴν παντοδυναμία καὶ μαζί μ' αὐτὴν ἀκριβῶς καὶ τὴ δύναμη ἐπὶ τοῦ θανάτου. Ἡ ἀποκάλυψη τῆς «δόξης» τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμως συγχρόνως καὶ ἐν ταῦτῳ τὸ «δοξασθῆναι» τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ³¹, δηλαδή ἡ ἀποκάλυψη τῆς δόξας του³². Ἡ «δόξα» τοῦ Ἰησοῦ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ αὐτὴν τοῦ Πατρὸς, καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς ἐμφανίζεται μόνο στὴ δόξα τοῦ Υἱοῦ³³. Ὡστόσο, τὸ ὅτι λόγῳ τῆς ἀσθενείας τοῦ Λαζάρου («δι' αὐτῆς») καὶ τοῦ συνακόλουθου θανάτου τοῦ ἀποκαλύπτεται ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς, καθὼς καὶ ἡ δόξα τοῦ Υἱοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀκούσει κανεὶς, χωρὶς νὰ θυμηθεῖ ὅτι ἡ ἀποκάλυψη τῆς θεϊκῆς «δόξης», σύμφωνα μὲ βαρύνουσας σημασίας φράσεις τοῦ εὐαγγελίου, συμβαίνει στὸ γεγονός τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ³⁴. Ἡ ἀποκάλυψη τῆς «δόξης» στὸ θάνατο καὶ στὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀποκάλυψη τῆς «δόξης» στὸ θαῦμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου πρέπει νὰ συσχετισθοῦν μεταξύ τους καὶ νὰ θεωρηθοῦν ἀπὸ κοινού. Τὸ βαθὺ νόημα τοῦ λόγου τοῦ Ἰησοῦ στὸ στ. 4 καθίσταται ἔτσι φανερό: Ἐὰν ὁ Ἰησοῦς πρόκειται νὰ θέσει ἓνα τέρμα στὸ θάνατο τοῦ Λαζάρου, αὐτὸ θὰ τὸ κάνει ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος διαλύει μὲ τὸ θάνατο καὶ τὴν ἀνάστασή του τὴ δύναμη τοῦ θανάτου.

Ἡ δόξα τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὴ δύναμη ποὺ ὑπερβαίνει τὸ θάνατο, γίνεται ἀντιληπτὴ μόνον ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι πιστεύουσ' αὐτόν. Αὐτὸ βέβαια δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ στ. 4, λέγεται ὁμως στὸ τέλος τῆς διηγήσεως, στὸ λόγο ποὺ ἀπευθύνει ὁ Ἰησοῦς πρὸς τὴ Μάρθα μπροστὰ στὸν τάφο τοῦ Λαζάρου, παραπέμποντας τόσο στὸ στ. 4, ὅσο καὶ στὸ λόγιον «ἐγὼ εἶμι» τῶν στ. 25β.γ+26α: «Οὐκ εἶπόν σοι ὅτι, ἐὰν πιστεύσης, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;» (στ. 40). Ἐνῶ αὐτὸς ποὺ πιστεύει στὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ, θεωρεῖ τὴ «δόξα» τοῦ Θεοῦ, ἀντίθετα τὸ ποιὸς εἶναι καὶ τί μπορεῖ νὰ

30. Διαφορετικὰ ἀπὸ ὅ,τι στὸ στ. 40 («... ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»), ἡ ἔκφραση «ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ» στὸ στ. 4 χαρακτηρίζεται μετωνυμικὰ τὸ «δοξασμός» τοῦ Θεοῦ, δηλαδή, ὅπως δείχνει καὶ ἡ σύγκριση μὲ τὸ στ. 40, τὴν ἀποκάλυψη τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ.

31. Σὲ σημαντικὲς θεολογικὲς ἢ χριστολογικὲς φράσεις τοῦ τετάρτου εὐαγγελίου τὸ ρῆμα «δοξάζειν» στὴν ἐνεργητικὴ φωνὴ ἔχει τὴ σημασία «ἀποκαλύπτω τὴ δόξα» (12,28[3 φορές]-13,32β.γ· 17,1[2 φορές]-4.5· 16,14), ἐνῶ στὴν παθητικὴ φωνὴ τὴ σημασία «ἀποκαλύπτομαι στὴ δόξα μου» (7,39· 12,16.23· 13,31[2 φορές]-32α· 14,13· 17,10).

32. Σχετικὰ μὲ τὴ «δόξα» τοῦ Ἰησοῦ βλ. 1,14· 12,41 (τὸ «αὐτοῦ» ἀναφέρεται ἐδῶ στὸν Ἰησοῦ)! 17,5.22.24, γιὰ τὴν ἀποκάλυψή της σὲ ἓνα «σημεῖον» βλ. ἐκτὸς ἀπὸ τὸ 11,4 καὶ 2,11.

33. Βλ. σχετικὰ κυρίως 12,41 καὶ τὴν ἀναφορὰ ποὺ γίνεται στὸ σημεῖο αὐτὸ στὸν Ἠσ. 6,1.

34. Βλ. σχετικὰ 13,31ἐξ· 17,1.4ἐξ. (ὁ «δοξασμός» τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ) ἢ 7,39· 12,16.23 (ὁ «δοξασμός» τοῦ Ἰησοῦ).

κάνει ο Ἰησοῦς παραμένει πλήρως κεκρυμμένο ἀπὸ τὸν ἀπιστοῦντα. Τέτοια ἀπιστία χαρακτηρίζει ὄλους ὅσοι παρουσιάζονται στὴ διήγηση ὡς δρώντα καὶ ὀμιλοῦντα πρόσωπα: τοὺς μαθητὲς τοῦ Ἰησοῦ, καθὼς καὶ τὶς ἀδελφές Μαρία καὶ Μάρθα, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὅποιοι ἦλθαν, γιὰ νὰ παρηγορήσουν τὶς ἀδελφές, καὶ γίνονται στὴ συνέχεια μάρτυρες τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου³⁵.

Τὴν ἀπιστία τῶν μαθητῶν παρουσιάζει τὸ ἀπόσπασμα στ. 11-15. Στὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ: «Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται· ἀλλὰ πορεύομαι ἵνα ἐξυπνήσω αὐτόν» (στ. 11) ἐκείνοι ἀπαντοῦν: «Κύριε, εἰ κεκοίμηται [μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ὕπνου τῆς λάσεως], σωθήσεται [θὰ γίνεῖ ὑγιὲς ἐκ νέου]» (στ. 12). Σ' αὐτὴν τὴν ἀπάντηση διακρίνει ὁ εὐαγγελιστὴς ὄχι μόνο μιὰ παρανόηση τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ³⁶, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ μιὰ ἔκφραση ἀπιστίας. Ὁ Ἰησοῦς εἶχε πεῖ: Ἐγὼ θὰ ξυπνήσω τὸν νεκρό· οἱ μαθητὲς ὄμως διαπιστώνουν ἕνα γεγονός, μὲ τὸ ὅποιο ὁ Ἰησοῦς δὲν ἔχει καμία σχέση: Αὐτός, δηλαδὴ ὁ κοιμώμενος Λάζαρος, ἀπέθανεν» (στ. 14). Πρόκειται γιὰ μιὰ πληροφορία, ἡ ὁποία, ὅπως ἀργότερα τὸ «ἦδη ὄξει» (στ. 39β), ἐκφράζει μὲ δύο μόνο λέξεις τὴ φρικτὴ πραγματικότητα τοῦ θανάτου. Τὸ ὅτι ἡ διαπίστωση τῶν μαθητῶν στὸ στ. 12 ἦταν ἔκφραση ἀπιστίας, τὸ ἐπιβεβαιώνει ἡ πρόταση ποὺ ἀκολουθεῖ τὴ σύντομη φράση «Λάζαρος ἀπέθανεν» (στ. 15): «καὶ χαίρω δι' ὑμᾶς, ἵνα πιστεύσητε, ὅτι οὐκ ἦμην ἐκεῖ· ἀλλὰ ἄγωμεν πρὸς αὐτόν»³⁷. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Λαζάρου δημιουργεῖται ἡ προϋπόθεση τοῦ θαύματος, τοῦ ὁποίου μάρτυρες θὰ γίνουν οἱ μαθητὲς. Μεταξὺ ὄμως αὐτοῦ τοῦ θαύματος καὶ τῆς πίστεως τῶν μαθητῶν ὑπάρχει μιὰ ἐσωτερικὴ συνάφεια, τὴν ὁποία ἀποσκοπεῖ ἡ διήγησή μας νὰ καταδείξει³⁸.

Ἡ ἀπιστία τῶν ἀδελφῶν Μάρθας καὶ Μαρίας ἐκφράζεται διὰ τοῦ ὅτι ἀμφότερες θεωροῦν τὸν Ἰησοῦ ὡς θαυματοποιό, ὁ ὅποιος μπορεῖ νὰ διαφυλάξει τὸν ἄρρωστο ἀπὸ τὸ θάνατο, δὲν μπορεῖ ὄμως νὰ κάνει τίποτε πε-

35. Ὁ «ὄχλος» τοῦ στ. 42 μπορεῖ νὰ ταυτίζεται μὲ τοὺς «Ἰουδαίους» τῶν στ. 19 καὶ 31ἔξ.

36. Στὴν παρανόηση ἀναφέρεται τὸ σχόλιο ποὺ ἀκολουθεῖ στὸ στ. 13· σχετικὰ μὲ τέτοια «σχόλια» τοῦ εὐαγγελιστῆ βλ. 2,21· 6,71· 7,39· 12,16· 12,33.

37. Σχετικὰ μὲ τὴ γλωσσικὴ ἀνάλυση τοῦ στ. 15α πρέπει νὰ παρατηρήσουμε τὸ ἑξῆς: Ἡ φράση «ὅτι οὐκ ἦμην ἐκεῖ» ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ «χαίρω» καὶ ἀποδίδει τὸ ἀντικείμενο τῆς χαρᾶς τοῦ Ἰησοῦ· ἡ τελικὴ πρόταση «ἵνα πιστεύσητε» ἐπεξηγεῖ τὸν ἐμπρόθετο προσδιορισμὸ «δι' ὑμᾶς». – Σχετικὰ μὲ τὴ μετάφραση τοῦ «ἀλλά», ποὺ συνδέεται μὲ τὴν προτρεπτικὴ ὑποτακτικὴ «ἄγωμεν» στὸ στ. 15β, βλ. BAUER / ALAND, Wörterbuch⁶, 75 (ἄρθρο «ἄγω» 6).

38. Οἱ λέξεις «ἵνα πιστεύσητε» δὲν ἀναφέρονται σὲ μιὰ «ἐνδυνάμωση τῆς πίστεως» ἢ σὲ μιὰ «προαγωγή τῆς πίστεως» (ἔτσι ἐρμηνεύουν ὀρισμένοι ἐρμηνευτές), ἀλλὰ στὴν πρωταρχικὴ δημιουργία τῆς πίστεως.

ρισσότερο μπροστά στὸν ἴδιο τὸν ἐπελθόντα θάνατο. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη ὑποκρύπτεται στὴ φράση «*Κύριε, Ἴδε ὃν φιλεῖς ἀσθενεῖ*» (στ. 3), ἡ ὁποία ὑπονοεῖ τὴν παράκληση γιὰ βοήθεια³⁹, δηλαδὴ γιὰ θεραπεία ὡς διαφύλαξη ἀπὸ τὸ θάνατο. Καὶ οἱ δύο ἀδελφές δηλώνουν στὴ συνέχεια, σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴ φράση: «*Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανεν ὁ ἀδελφός μου*» (στ. 21 καὶ στ. 32). Αὐτὸ πού ἐννοεῖται εἶναι: Θὰ μπορούσες νὰ τὸν εἶχες θεραπεύσει κι ἔτσι νὰ ἐμποδίσεις τὸ θάνατό του. Ἡ Μάρθα προσθέτει στὴ συνέχεια: «*Ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεὸν δώσει σοι ὁ Θεός*» (στ. 22). Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἀκόμη καὶ τώρα ὑπάρχει μιὰ δυνατότητα σωτηρίας: Ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ μᾶς χαρίσει μετὰ ἀπὸ παράκλησή σου τὸν νεκρὸ ἀδελφὸ μας⁴⁰. Αὐτὴ ἡ πρόταση, πού εἰσάγεται μὲ τὸ «*οἶδα ὅτι*», δὲν εἶναι στὴ σκέψη τοῦ εὐαγγελιστῆ μὴ ἔκφραση πίστεως, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἕνας λόγος πού παραγνωρίζει βαθύτατα ποιὸς εἶναι ὁ Ἰησοῦς⁴¹. Διότι ἡ Μάρθα διαχωρίζει τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ, ἀποδίδοντας στὸν Θεὸ τὴ δύναμη τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, καὶ βλέποντας στὸν Ἰησοῦ μόνον τὸν ἄνθρωπο τοῦ Θεοῦ, πού ἔχει τὴν ἐξουσία νὰ προσεύχεται καὶ μπορεῖ νὰ εἰσακούεται στὰ αἰτήματά του, ὅπως διηγεῖται ἡ Γραφή γιὰ τὸν Ἡλία (Γ' Βασ. 17, 17-24: 21ἔξ.) καὶ γιὰ τὸν Ἐλισαῖο (Δ' Βασ. 4, 18-37: 33ἔξ.). Ἡ φράση λοιπὸν τοῦ στ. 22, πού εἰσάγεται μὲ τὸ «*οἶδα ὅτι*», εἶναι ἔκφραση μιᾶς λανθασμένης χριστολογίας, ἀφοῦ διαχωρίζει τὸν Θεὸ ἀπὸ τὸν Χριστό. Τὸ ἴδιο ἰσχύει ἐπίσης καὶ γιὰ τὴ δευτέρη φράση τῆς Μάρθας, πού εἰσάγεται μὲ τὸ «*οἶδα ὅτι*». Ὁ Ἰησοῦς διακηρύσσει: «*Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου*» (στ. 23β), καὶ ἐκείνη ἀπαντᾷ: «*Οἶδα ὅτι ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ*» (στ. 24β). Πιὰ τὸν εὐαγγελιστῆ καὶ αὐτὴ ἡ ἔκφραση εἶναι ἄστοχη, διότι ἡ ἐσχατολογικὴ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν παρουσιάζεται ὡς ἕνα ἀναμφίβολο βέβαιο γεγονός, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ Ἰησοῦς δὲν ἔχει καμία σχέση⁴². Πάλι γίνεται διαχωρισμὸς μεταξὺ τοῦ Θε-

39. Πβλ. ἀντιστοιχῶς τὴν πληροφορία πού δίνει ἡ μητέρα τοῦ Ἰησοῦ στὸ 2,3: «*οἶνον οὐκ ἔχουσι*».

40. Εἶναι ἀξιοπρόσηκη ἡ διπλὴ ἀναφορά τοῦ «*ὁ Θεός*» στὴ φράση τοῦ στ. 22: «*Ἀλλὰ καὶ νῦν οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν Θεὸν δώσει σοι ὁ Θεός*». Τὸ νόημα αὐτῶν τῶν λόγων παραγνωρίζει ὁποῖος βλέπει σ' αὐτοὺς νὰ ἐκφράζεται ἡ πεποίθησις ὅτι ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νὰ ἀναστήσει τὸν κοιμηθέντα. Ἀντίθετα, ἡ πρόταση τῆς Μάρθας στὸ στ. 22 παραμένει πλήρως στὸ ἐπίπεδο τοῦ 9,31.

41. Πβλ. τὴν κρίση τοῦ Νικοδήμου πού εἰσάγεται μέσῳ τοῦ «*οἶδαμεν ὅτι*» στὸ 3,2· βλ. σχετικὰ Ο. HOFIUS, *Das Wunder der Wiedergeburt. Jesu Gespräch mit Nikodemus Joh 3,1-21*, στί: Ο. HOFIUS / H. – CHR. KAMMLER, *Johannesstudien. Untersuchungen zur Theologie des vierten Evangeliums (WUNT 88)*, Tübingen 1996, 33-86: 37ἔξ.

42. Τὸ «*ἀναστήσεται*» τοῦ στ. 24β ἀντιστοιχεῖ κατὰ τοῦτο στὸ «*σωθήσεται*» τοῦ στ. 12.

οὔ και τοῦ Ἰησοῦ, αὐτὴ τὴ φορὰ ὡς πρὸς τὴν τελικὴ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου, κι ἔτσι προκύπτει ἀναγκαστικὰ ἀπὸ τὴ λανθασμένη χριστολογία ἢ λανθασμένη ἐσχατολογία.

Τέλος, ἡ ἀπιστία ποὺ χαρακτηρίζει τοὺς μαθητὲς και τὶς δύο ἀδελφές ἐντοπιζεται και στοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἔλθει στὶς ἀδελφές, «ἵνα παραμυθῶσονται αὐτὰς περὶ τοῦ ἀδελφοῦ» (στ. 19)⁴³. Αὐτὸ φαίνεται ἀφενὸς ἀπὸ τὸ ὅτι ἐνώπιον τῆς πραγματικότητος τοῦ θανάτου οἱ «Ἰουδαῖοι» ἔχουν τὴ δυνατότητα μόνο νὰ θρηνοῦν μαζί με τὴ Μαρία (στ. 33), και ἀφετέρου στὸ σχόλιό τους γιὰ τὸν Ἰησοῦ, ὅταν αὐτὸς δακρῦζει ἀρνούμενος τὴ δύναμη τοῦ θανάτου (στ. 35)⁴⁴. Ἡ φράση τους «ἴδε πῶς ἐφίλει αὐτόν» (στ. 36) ἀποδίδει στὸν Ἰησοῦ ἐκείνη τὴν ἀνθρώπινη ἀγάπη, ἡ ὁποία βρίσκεται σὲ κατάσταση πλήρους ἀδυναμίας ἐνώπιον τῆς πραγματικότητος τοῦ θανάτου. Και ὅταν μετὰ κάποιοι ἐρωτοῦν: «Οὐκ ἐδύνατο οὗτος, ὁ ἀνοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ, ποιῆσαι ἵνα και οὗτος μὴ ἀποθάνῃ;» (στ. 37), στὴν οὐσία ἐπαναλαμβάνουν αὐτὸ ποὺ εἶχαν πεῖ ἡ Μάρθα (στ. 21) και ἡ Μαρία (στ. 32). Προϋποθέτουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νὰ βοηθήσει με θαυματουργικὸ τρόπο ἕναν ἀσθενῆ· κρίνουν ὁμως παραλλήλως ὅτι ἐν ὄψει τοῦ ἐπελθόντος θανάτου εἶναι πολὺ ἀργὰ ἀκόμη και γιὰ ἕνα θαυματοποιό. Και τὰ δύο –τὸ κλάμα τῶν Ἰουδαίων και ἡ ἀντίληψή τους– κάνουν τὸν Ἰησοῦ νὰ «ἐμβρομῆσται» (στ. 33· στ. 38). Οἱ «Ἰουδαῖοι» θὰ ἔπρεπε, ὅπως τὸ ἀποσαφηνίζει ἡ προσευχὴ τοῦ Ἰησοῦ στὸν τάφο τοῦ Λαζάρου (στ. 41β. 42), νὰ πιστεύουν στὸν ἴδιο ὡς τὸν ἀποσταλέντα ἀπὸ τὸν Πατέρα Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ γνωρίζουν ποιὸς εἶναι στὴν πραγματικότητα: ὄχι ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐξοπλισμένος με θαυμα-

43. Τὸ νὰ παρηγορεῖ κανεὶς πενθοῦντες κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιόδου τοῦ πένθους –ποὺ διακοῦσε ἐπτά ἡμέρες– εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἰδιαιτέρως ἐκτιμώμενα ἔργα ἀγάπης στὸν Ἰουδαϊσμό· βλ. BILLERBECK IV/1, 592έξ. Σὲ αὐτὴν τὴν «παρηγορία» ἐξέχουσα θέση κατέχει ἡ ἀναφορὰ στὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Ἐπομένως οἱ «Ἰουδαῖοι» ἔχουν πεῖ στὶς δύο ἀδελφές, κατὰ τὸν νοῦν τοῦ ἀφηγητῆ, ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρόκειται νὰ πεῖ ἡ Μάρθα λίγους στίχους ἀργότερα: Ὁ Λάζαρος «ἀναστήσεται ἐν τῇ ἀναστάσει ἐν τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ». Πβλ. SCHLATTER, *Der Evangelist Johannes* (βλ. σημ. 28), 252 στὸ στ. 24.

44. Σχετικὰ με τὴ σύντομη φράση «ἐδάκρυσεν ὁ Ἰησοῦς», ἡ ὁποία ἔχει συζητηθεῖ ἐντονα στὴν ἐρμηνεία, πρέπει νὰ προσεχθεῖ ὅτι ἐδῶ δὲν ἐμφανίζεται τὸ ρῆμα «κλαίειν» ὅπως στὸ στ. 31 και στὸ στ. 33, ἀλλὰ τὸ ρῆμα «δακρύνειν» (ἄπαξ λεγόμενον στὴν Καινὴ Διαθήκη). Βάσει αὐτοῦ θεμελιώνεται ἄριστα αὐτὸ ποὺ ὁ K. BARTH, *Die Lehre von der Versöhnung II* (KD IV/2), Zollikon-Zürich 1955, 252, ἐξηγεῖ: Τὸ πένθος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι «ἤδη ἡ σκληρὴ ἀντιμετώπιση τῆς αἰτίας τοῦ δικοῦ τους (τῆς Μαρίας και τῶν Ἰουδαίων) και τοῦ δικοῦ του πένθους, εἶναι ἤδη τὸ ἀποφασιστικὸ του "ὄχι" σὲ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα. Μετὸ νὰ ἀντικρῦζει αὐτὴν τὴν πραγματικότητα και τὸν τρόπο ποὺ αὐτὴ προκαλεῖ κατὰ πρόσωπο και νηφαλιότερα ἀπὸ ὅ,τι ὄλοι οἱ ὑπόλοιποι βρίσκεται ἤδη καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν κατάργησή της».

τουργικὲς δυνάμεις, τοῦ ὁποίου ὁμως ἡ δύναμη δὲν ἐπαρκεῖ ἀπέναντι στὴ δύναμη τοῦ θανάτου, ἀλλὰ ὁ Κύριος, τοῦ ὁποίου ἡ ἀγάπη εἶναι θεϊκὴ, καὶ –διαφορετικὰ ἀπὸ ὅ,τι ἡ ἀνθρώπινη ἀγάπη– δυνατότερη ἀπὸ τὸ θάνατο.

IV

Γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῆς ἀπιστίας, ἡ ὁποία ἀστοχεῖ ὡς πρὸς τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἰησοῦ, ὁμιλεῖ τὸ ἀπόσπασμα ἐκεῖνο τῆς διηγήσεώς μας, στὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴ θεολογικὴ τῆς κορυφώσεως (στ. 23-27). Στὸ λόγο τῆς Μάρθας γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἀνάσταση κατὰ τὴν ἐσχάτη ἡμέρα (στ. 24) ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾷ μὲ τὸ λόγιον «ἐγὼ εἰμι» τῶν στ. 25β.γ+26α⁴⁵. Τὸ λόγιον αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν αὐτοχαρακτηρισμὸ «ἐγὼ εἰμι ἢ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ» (στ. 25β) καὶ ἀπὸ ἓνα λόγον ἐπαγγελίας, ποῦ ἐπεξηγεῖ αὐτὸν τὸ χαρακτηρισμὸ: «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ ζήσεται, καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα» (στ. 25γ+26α). Στὸν αὐτοχαρακτηρισμὸ αὐτὸν τὸ ὑποκείμενο εἶναι τὸ «ἐγὼ», καὶ γι' αὐτὸ τὸ ὑποκείμενο ἰσχύει, μὲ ἀπόλυτη ἀποκλειστικότητα, αὐτὸ ποῦ δηλώνει τὸ κατηγορούμενο. Οἱ λέξεις «ἢ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ» σημαίνουν τὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἀνάσταση καὶ τὴν αἰώνια ζωὴ ποῦ ἀρχίζει μέσῳ αὐτῆς. Ἡ σειρὰ τῶν δύο αὐτῶν ἐννοιῶν δὲν μπορεῖ νὰ ἀντιστραφεῖ· ἡ «ἀνάστασις» εἶναι ἡ προϋπόθεση τῆς «ζωῆς» καὶ ἡ «ζωὴ» ἡ συνέπεια τῆς «ἀναστάσεως»⁴⁶. «Ἐγὼ εἰμι ἢ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωὴ» σημαίνει σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω: Ἡ ἐκ τοῦ θανάτου ἀνάσταση καὶ ἡ αἰώνια ζωὴ ποῦ δίδεται μέσῳ αὐτῆς περιλαμβάνονται αὐστηρὰ καὶ ἀποκλειστικὰ στὸν Ἰησοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ «δόξα τοῦ Θεοῦ» καὶ μαζί μ' αὐτὴν ἡ θεϊκὴ δύναμη τῆς ὑπερβάσεως τοῦ θανάτου. Ἔτσι, ἀνάσταση καὶ ζωὴ δὲν εἶναι κάτι, ποῦ θὰ μπορούσε νὰ ἀποκτηθεῖ καὶ νὰ γίνῃ ἀντικείμενο ἐλπίδας ἀνεξαροτήτως τοῦ Ἰησοῦ. Ἐὰν ὁμως ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ζωὴ εἶναι πα-

45. Σχετικὰ μὲ τὸ 11,25β.γ+26 βλ. τίς λεπτομέρειες στὸν KAMMLER, *Christologie und Eschatologie* (βλ. σημ. 1), 201-205.

46. Πβλ. τίς ἐκφράσεις «ἀνάστασις ζωῆς» (Ἰω. 5,29) = «ἀνάστασις εἰς ζωὴν» (Β' Μακ. 7,14) καὶ «ἀνίστασθαι εἰς ζωὴν αἰώνιον» (Δαν. 12,2 Ο'· Ψ. Σολ. 3,12). – Τὸ ὅτι στὸ Ἰω. 11,25β ἡ «ἀνάστασις» τοποθετεῖται πρὶν ἀπὸ τὴν «ζωὴν», διαπιστώνει ὁ Ἰωάννης Καλβίνος, J. CALVIN, *In Evangelium secundum Johannem Commentarius. Pars altera*, ἔκδ. H. FELD (Ioannis Calvinii opera exegetica XI/2), Genf 1998, 59, μὲ ἔμφαση: «Resurrectionem priore loco se nominal, quia ordine prior est restitutio a morte in vitam quam vitae status ... Nemo itaque vitae compos erit, nisi qui prius resurrexerit a morte». Πβλ. ἐπίσης IWAND, *Predigt-Meditationen* (βλ. σημ. 1), 663 σημ. 2.

ροῦσες στὸν Ἰησοῦ καὶ μόνο σ' αὐτόν, τότε ἡ «ἐσχάτη ἡμέρα» εἶναι παροῦσα ἐκεῖ, ὅπου βρισκεται ὁ Ἰησοῦς, καὶ τότε βρῖσκει κανεὶς καὶ τὰ δύο –τὴν «ἀνάστασι» καθὼς καὶ τὴν «ζωὴν»– ἤδη ἐδῶ καὶ τώρα, βρῖσκοντας κανεὶς αὐτόν, δηλαδὴ πιστεύοντας στὸ πρόσωπό του. Ἡ ὑπαρξὴ τοῦ Ἰησοῦ καθίσταται ἔτσι τὸ καθοριστικό· ἀπὸ αὐτὸν προσδιορίζεται ἡ δωρεά, τὴν ὁποία λαμβάνει καὶ ἔχει κανεὶς σὲ σύνδεση μαζί του. Σ' αὐτὸ ἀναφέρεται ἡ ἐπαγγελία ποὺ ἐπεξηγεῖ τὸν αὐτοχαρακτηρισμὸ τοῦ Ἰησοῦ (στ. 25γ+26α). Ἡ δομὴ τῆς εἶναι ἡ ἐξῆς⁴⁷:

ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ κἂν ἀποθάνῃ	ζήσεται,
καὶ πᾶς ὁ ζῶν καὶ πιστεύων εἰς ἐμὲ	οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα.

Οἱ ἐκφράσεις «κἂν ἀποθάνῃ» καὶ «ὁ ζῶν» ἀναφέρονται στὸν ἐπίγειο θάνατο καὶ στὴν ἐπίγεια ζωὴ. Μὲ ἀντίθετο τρόπο πρέπει νὰ καθορισθοῦν τὸ ρῆμα «ζήσεται» καὶ ἡ φράση «οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα»: Τὸ πρῶτο χαρακτηρίζει τὴν αἰώνια ζωὴ, ἡ ὁποία ὑπάρχει σὲ μιὰ ἀδιάκοπη σχέση μὲ τὸν ζῶντα Θεό· ἡ δευτέρη ἀναφέρεται στὸν αἰώνιο θάνατο, ὁ ὁποῖος ἐπέρχεται μαζί μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς σωτηριώδους σχέσεως μὲ τὸν Θεό. Ὁ μέλλοντας «ζήσεται»⁴⁸ δὲν ἀναφέρεται σὲ κάτι τὸ ὁποῖο βρῖσκεται στὸ μέλλον, ἀλλὰ –ὅπως τὸ «ζήσει» καὶ ἄλλες παρόμοιες μελλοντικὲς ἐκφράσεις σὲ ἄλλες σωτηριολογικὲς ρῆσεις τοῦ τετάρτου εὐαγγελίου⁴⁹– σ' αὐτὸ ποὺ εἶναι ἤδη παρὸν καὶ

47. Βλ. σχετικὰ KAMMLER, *Christologie und Eschatologie* (βλ. σημ. 1), 201, τοῦ ὁποῖου τὴν ἀποψη παραθέτω. Ἀποφασιστικῆς σημασίας εἶναι ἡ παρατήρηση (ἐνθ. ἀν. σημ. 137), ὅτι οἱ δύο σειρὲς στοὺς στ. 25γ καὶ 26α ἔχουν δομηθεῖ ἐκ παραλλήλου καὶ ὅτι γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ἡ φράση «κἂν ἀποθάνῃ» συνδέεται συντακτικῶς μὲ τὸ «ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ» (καὶ ὄχι μὲ τὸ «ζήσεται»). Τὸ ὑποκείμενο «ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ» εἶναι στὴν πραγματικότητα μέρος τῆς παραχωρητικῆς προτάσεως (δηλαδή: «ἀκόμη καὶ ἂν αὐτὸς ποὺ πιστεύει σὲ μένα πεθάνει») τίθεται ὁμως πρὶν ἀπὸ τὴν πρόταση, διότι φέρει τὸ νοηματικὸ βάρος τῆς Πίβλ. σχετικὰ – μαζί μὲ τοὺς BDR § 475, σημ. 1 ἢ KAMMLER, ἐνθ. ἀν., σημ. 137 – στὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο τὶς περιπτώσεις κατὰ τὶς ὁποῖες τὸ τονιζόμενο μέρος τῆς δευτερευούσης προτάσεως βρῖσκεται πρὶν ἀπὸ τὸν σύνδεσμο: πρὶν ἀπὸ τὸ «ὅταν» 7,27·16,21· πρὶν ἀπὸ τὸ «ἐάν» 10,9· πρὶν ἀπὸ τὸ «ὡς» 11,20· πρὶν ἀπὸ τὸ «ἵνα» 13,29.

48. Ἐνῶ στὰ 5,25· 6,51·57ἔξ· 14,19 οἱ μελλοντικοὶ τύποι τοῦ «ζῶν» βρῖσκονται στὴν ἐνεργητικὴ φωνή, στὸ 11,25γ παρουσιάζεται –μόνον ἐδῶ ἀπὸ δλόκληρο τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο– ὁ ἔχων τὴν ἴδια σημασία μέσος τύπος (πβλ. στοὺς Ο': Ψ. 117,17α· Ἦσ. 55,3· Θρ. 4,20· Ἰεζ. 47,9).

49. Σχετικὰ μὲ τὸ «ζήσει» βλ. 6,51·57ἔξ. (πβλ. ἐπίσης 5,25· 14,19). Βλ. περαιτέρω μεταξὺ ἄλλων «οὐ μὴ πεινάσῃ / οὐ μὴ διψήσῃ» 6,35· «οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἔξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς» 8,12· «σωθήσεται καὶ εἰσελεύσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει» 10,9.

συγχρόνως ἰσχύει αἰωνίως. Τὸ σύντομο «ζήσεται» σημαίνει λοιπόν: ὁ πιστεύων ἔχει ἤδη τώρα καὶ γιὰ πάντα τὴν αἰώνια ζωὴ⁵⁰. Ἡ παράλληλη πρόταση «οὐ μὴ ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα» δηλώνει ποιά εἶναι ἡ ἀναγκαστικὴ συνέπεια τοῦ «ζήσεται»: εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι ὁ πιστεύων δὲν θὰ περιπέσει ποτὲ πιά στὸν αἰώνιο θάνατο⁵¹. Ἡ ρῆση τῶν στ. 25γ καὶ 26α μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ ὡς ἑξῆς: Ὅποιος πιστεύει σ' αὐτόν, στὸν ὁποῖο περιλαμβάνονται ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ζωὴ, αὐτός, μὲ τὸ νὰ προσέλθει στὴν πίστη, ἔχει ἀναστηθεῖ ἀπὸ τὸν θάνατο τῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τὸν Θεό, καὶ ἔχει, μέσα σ' αὐτὴν τὴν πίστη, τὴν αἰώνια ζωὴ στὴ σωτηριώδη σχέση μὲ τὸν Θεό. Τοῦ χαρίζεται ἔτσι μαζὶ μὲ τὴν πίστη στὸν Χριστὸ μιὰ νέα ὑπαρξη, ἡ ὁποία δὲν ἐπιηρεάζεται πλέον ἀπὸ τὸν ἐπίγειο θάνατο, διότι ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἄρει τὴ σχέση πρὸς τὸν ζῶντα Θεό⁵².

Ἀμέσως μετὰ τὸ λόγιο «ἐγὼ εἶμι» ἀκολουθεῖ ἡ ἐρώτηση πρὸς τὴ Μάρθα: «Πιστεύεις τοῦτο;» (στ. 26β). Αὐτὴ ἡ ἐρώτηση καθιστᾷ μὲ πολὺ ὥραϊο τρόπο σαφὲς ὅτι ἡ πίστη στὸν Ἰησοῦ – τὸ «πιστεῦειν εἰς ἐμέ» στ. 25γ.26α – εἶναι ἡ πίστη σ' αὐτὸ πού λέγει ὁ Ἰησοῦς γιὰ τὸν ἑαυτὸ του καὶ γιὰ τὴ σωτηρία πού περιλαμβάνεται σ' αὐτόν. Ἡ *fides qua creditur* καὶ ἡ *fides quae creditur* ἀποτελοῦν κατ' αὐτόν τὸν τρόπο μιὰ ἄρρηκτη ἐνότητα. Βάσει αὐτοῦ πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ἡ ἀκολουθοῦσα ὁμολογία τῆς Μάρθας. Ὡς ἀπάντηση στὴν ἐρώτηση τοῦ Ἰησοῦ διατυπώνει ἡ Μάρθα μιὰ πρόταση πίστεως, ἡ ὁποία δὲν εἰσάγεται μὲ τὸ «οἶδα ὅτι», ἀλλὰ μὲ τὸ «πεπίστευκα ὅτι» (στ. 27): «Ναί, Κύριε, ἐγὼ πεπίστευκα⁵³ ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστός – ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος». Μὲ τὴν εἰδικὴ πρόταση, πού εἰσάγεται μὲ τὸ «ὅτι», ἡ Μάρθα ἐκφράζει τὴν ἀλήθεια. Τὸ «σὺ εἶ», πού ἀπευθύνει στὸν Ἰησοῦ, ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ «ἐγὼ εἶμι» τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔτσι ἡ ὁμολογία τῆς λειτουργεῖ ὡς ἡχώ τοῦ προσηγηθέντος λογίου «ἐγὼ εἶμι» τοῦ Ἰησοῦ – ὡς ἡ ἀπάντηση τῆς πίστεως πού ἐνεργεῖται ἀπὸ αὐτόν, ὁ ὁποῖος προηγουμένως ἀποκά-

50. Ὁ μέλλοντας «ζήσεται» 11,25γ ἀντιστοιχεῖ – ὅπως τὸ «ζήσει» τῶν στ. 6,51.57ξξ. – στὸ «ἔχει ζωὴν αἰώνιον» 3,36· 5,24· 6,47.54. Ἐπομένως στὸ 11,25γ τὸ «ζήσεται» δὲν σημαίνει: «θὰ ζωοποιηθεῖ ἐκ νέου» / «θὰ γυρίσει στὴ ζωὴ ἐκ νέου».

51. Ἡ σχέση μεταξύ τῶν δύο σειρῶν στοὺς στ. 25γ καὶ 26α εἶναι αὐτὴ ἐνὸς συνθετικοῦ παραλληλισμοῦ τῶν μελῶν, καὶ συνεπῶς τὸ «καὶ» στὴν ἀρχὴ τοῦ στ. 26α εἶναι ἓνα συμπερασματικὸ «καὶ» (= «καὶ ἐπομένως»).

52. Ἀντιστοίχως λέγεται στὸ 5,24 γιὰ τὸν πιστό: «μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν».

53. Σχετικὰ μὲ τὸ «πεπίστευκα» = «*firmiter credo*» (ZERWICK, *Analysis philologica* [βλ. σημ. 12], 233 στὴ σχετικὴ θέση) πβλ. τοὺς παρακειμένους τοῦ «πιστεῦειν» στὰ 6,69· 16,27· 20,29.

λυψε στο λόγο τῆς αὐτοφανερώσεώς του τὸ ποιὸς εἶναι καὶ ποιά εἶναι ἡ δωρεά του. Ἐπὶ πλευρᾶς περιεχομένου φαίνεται γιὰ μία ἀκόμη φορὰ στὴν ἀναφορὰ τοῦ «ἐγὼ εἶμι» μέσῳ τοῦ «σὺ εἶ» ὅτι αὐτὸ πού ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ ὁμολογία τῆς Μάρθας τὸν χαρακτηρίζει ὡς τὸν Χριστὸ πού ἀπεστάλη ἀπὸ τὸν Θεό, δηλαδὴ ὡς τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ πού ἦλθε ἀπὸ τὸν ἐπουράνιο κόσμο, ὡς αὐτὸν πού δίδει τὴν ἐσχατολογικὴ σωτηρία, διότι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς εἶναι παρὼν ἐντός του⁵⁴.

V

Δίπλα στὴ θεολογικὴ κορύφωση τῆς διηγήσεως τοποθετεῖται καὶ ἡ ἀφηγηματικὴ τῆς κορύφωσης (στ. 38β-44), ἡ ὁποία περιλαμβάνει τὶς τρεῖς σκηνὲς τῶν στ. 38β-41α, 41β+42 καὶ 43+44.

Ἡ πρώτη σκηνή (στ. 38β-41α) ἀρχίζει μὲ τὴ σημείωση ὅτι ὁ τάφος τοῦ Λαζάρου εἶναι ἓνα «σπήλαιον», ἓνας τάφος σκαμμένος μέσα στὸ βράχο, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος εἶναι σφραγισμένη μὲ μιὰ πέτρα (στ. 38β). Ἡ διαταγὴ τοῦ Ἰησοῦ «Ἄρατε τὸν λίθον» (στ. 39α) προκαλεῖ τὴν ἀντίδραση τῆς Μάρθας: «Κύριε, ἤδη ὄζει· τεταρταῖος γὰρ ἐστίν» (στ. 39β)⁵⁵. Τὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς θέλει νὰ ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενο τῆς πίστεως ὡς ἡ ἀνάσταση καὶ ἡ ζωὴ ἀπέναντι στὸ «ἤδη ὄζει» –ἀπέναντι δηλαδὴ σὲ ἓνα Λάζαρο πού ἔχει περιέλθει στὴν ἀποσύνθεση– προκαλεῖ τὴν ἀπάντησή του, ἡ ὁποία παραπέμπει στὸ λόγιον «ἐγὼ εἶμι» τῶν στ. 25β.γ+26α καὶ ἡ ὁποία τὸ συνδέει μὲ τὴ θεμελιώδη ρήση τοῦ στ. 4: «Οὐκ εἶπόν σοι ὅτι ἐὰν πιστεύσης, ὄψῃ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ;» (στ. 40)⁵⁶. Θὰ ἦταν ἀνεπίτρεπτο νὰ διαχωρίσει κανεὶς τὸ ἀφηγηματικὸ ἀπὸ τὸ θε-

54. Ὁ παραδοσιακὸς τίτλος «ὁ Χριστός», ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει τὸν ἐσχατολογικὸ σωτήρα (βλ. μεταξὺ ἄλλων 1,20.41· 3,28· 4,25.29) συγκεκριμενοποιεῖται καὶ ἐρμηνεύεται ὅπως καὶ στὸ 20,31 μέσῳ τοῦ τίτλου «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ὁ ὁποῖος ἐννοεῖται μὲ τὴν συγκεκριμένη ἰωάννεια ἐννοιά του. Ἡ ἔκφραση «ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενος» δὲν εἶναι ἓνας τρίτος τίτλος, ἀλλὰ ἐπεξήγηση στὸ «ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», καθὼς ἀξιοποιεῖ τὴν ἰωάννεια ἀναφορὰ σχετικὰ μὲ τὸ «εἰς τὸν κόσμον ἐρχεσθαι» τοῦ Ἰησοῦ (3,19· 9,39· 12,46· 16,28· 18,37). Ἡ μετοχὴ ἐνεστώτα «ὁ ἐρχόμενος» λειτουργεῖ ὅπως καὶ στὸ 6,14 ἀντὶ τοῦ μέλλοντος («αὐτὸς ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ ἔλθει στὸν κόσμον»).

55. Τὸ ὅτι ἡ Μάρθα χαρακτηρίζεται γιὰ ἄλλη μία φορὰ ρητῶς ὡς ἡ ἀδελφὴ τοῦ τεθνεώτος, προσδίδει στὴν ἐνστασιὴ τῆς τὸ χαρακτῆρα τῆς ἐκφράσεως τῆς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρώπινης ἀγάπης.

56. Τὸ ὅτι ὁ στ. 40 δὲν ἀποτελεῖ ἀκριβῆ παράθεση προλεχθέντος ἔχει τὸ παράλληλόν του στὸ 6,36 (ἀναφορὰ στὸ 6,26), 6,41 (ἀναφορὰ στὸ 6,32ἔξ.35) καὶ 14,2 (ἀναφορὰ στὸ 12,26.32).

ολογικό πεδίο, καί στό ἀφηγηματικό ἐπίπεδο νά καταφύγει σέ μιὰ παντελῶς ἀνάρμοστη ψυχολογική ἐξήγηση, ἐρμηνεύοντας τήν ἔνσταση τῆς Μάρθας ὡς ἐπάνοδό της στήν ἀπιστία, παρὰ τήν ὁμολογία της στό στ. 27. Στήν πραγματικότητα ἡ ἔνσταση τοῦ στ. 39β, μέ τήν ἀναφορά της στήν ἤδη ἐπέλθοῦσα ἀποσύνθεση, χρησιμεύει στό νά καταδείξει τό μεγαλεῖο τῆς ζωοποιουῦ δύναμειος ἐκείνου, τοῦ ὁποῦ ἡ «δόξα» ταυτίζεται μέ τή «δόξα» τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ⁵⁷. Αὐτός εἶναι πού ἀντιπαρατίθεται μέ τήν πραγματικότητα τοῦ θανάτου – «*μέ τόν ἤδη σφραγισμένο τάφο, μέ τήν ἤδη ἀρξαμένη ἀποσύνθεση, μέ τόν ὀριστικό καί ἀμετάκλητο θάνατο*»⁵⁸.

Ἡ δευτέρη σκηνή (στ. 41β+42) παραθέτει τήν προσευχή πού ὁ Ἰησοῦς ἐκφωνεῖ, ἀφοῦ ἔχει μετακινηθεῖ ὁ λίθος ἀπό τήν εἰσοδο τοῦ τάφου: «*Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου. Ἐγὼ δὲ ἤδην ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις· ἀλλά διὰ τόν ὄχλον τόν περιεστῶτα εἶπον, ἵνα πιστεῦωσιν ὅτι σὺ μέ ἀπέστειλας*». Ἡ ὄντως προσευχή, δηλαδή αὐτή πού ἐκφωνεῖται δυνατά ἀπό τόν Ἰησοῦ καί ἀκούγεται ἀπό ὄλους, περιλαμβάνει μόνο τὰ λόγια (στ. 41ββ): «*Πάτερ, εὐχαριστῶ σοι ὅτι ἤκουσάς μου*». Ἡ πρόταση πού ἀκολοθεῖ ἀποτελεῖ, ἀντίθετα, μιὰ ἐρμηνευτική προέκταση τοῦ εὐαγγελιστῆ, ἡ ὁποία ἐντάσσεται στήν προσευχή⁵⁹. Τό ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέν προσευχήθηκε καθόλου γιά τήν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου καί τό ὅτι, παρὰ τό γεγονός αὐτό, εὐχαριστεῖ τόν οὐράνιο Πατέρα του, διότι τόν ἄκουσε, καθὼς ἐπίσης καί ἡ ἐπεξήγηση ὅτι ὁ Πατήρ τόν ἀκούει «*πάντοτε*», καί γι' αὐτό δέν ἔχει κατ' ἀρχήν τήν ἀνάγκη νά αἰτηθεῖ⁶⁰, καθιστοῦν φανερό τό τί πρέπει νά λεχθεῖ μέ ἀρνητική καί θετική διατύπωση σέ σχέση μέ τήν προσευχή τοῦ Ἰησοῦ. Μέ ἀρνητική διατύπωση καταρρίπτονται δύο τινά: Ὁ Ἰησοῦς δέν εἶναι θαυματοποιός μέ τήν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, πού ἔχει τήν ἐξουσιοδότηση νά μπορεῖ νά ἐνεργήσει

57. Πβλ. DIETZFELBINGER, *Das Evangelium nach Johannes I* (βλ. σμ. 1), 353. Μπορεῖ νά προστεθεῖ ἡ σκέψη ὅτι ἡ πίστη, ἡ ὁποία ἀντιπαραθέτει στήν βιούμενη πραγματικότητα τοῦ θανάτου τή γνώση γιά τήν ὑπερβαίνουσα τό θάνατο δύναμη τοῦ Ἰησοῦ, δέν εἶναι ἕνα «ἀπόκτημα» τοῦ πιστοῦ διάφορο ἀπό τόν Ἰησοῦ, ἀλλά προέρχεται καί τροφοδοτεῖται πλήρως καί μονίμως ἀπό τό λόγο τοῦ Ἰησοῦ.

58. BARTH, *Die Lehre von der Versöhnung II* (βλ. σμ. 44), 252.

59. Ἐτσι ὁρθῶς ὁ W. BAUER, *Das Johannesevangelium* (HNT 6), Tübingen 1933, 154: ὁ στ. 42 εἶναι «*μιὰ σκέψη τοῦ εὐαγγελιστῆ σέ μορφή προσευχῆς*». Ὁ στ. 42 ἀντιστοιχεῖ μορφολογικά στίς σημειώσεις πού συνδέονται μέ τό «δέ», οἱ ὁποῖες βρῖσκονται σέ διάφορα σημεία τοῦ εὐαγγελίου (7,39· 11,13· 12,6· 12,33).

60. Ὀρθῶς ὁ BULTMANN, *Das Evangelium des Johannes* (βλ. σμ. 1), 311, παρατηρεῖ ἐπὶ τοῦ στ. 42: «*Ἀφοῦ ὁ Υἱός εἶναι πάντοτε βέβαιος ὅτι εἰσακούεται ἀπό τόν Πατέρα, δέν χρειάζεται ποτέ νά αἰτηθεῖ*».

διὰ τῆς προσευχῆς του ἀνήκουστα πράγματα προερχόμενα ἀπὸ τὸν Θεό· καὶ ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι θαυματοποιὸς μὲ τὴν ἔννοια τοῦ «*θείου ἀνδρός*», ὁ ὁποῖος, ἐξ αἰτίας μιᾶς θείας δυνάμεως ποὺ κατοικεῖ μέσα του, εἶναι ἰκανὸς νὰ προβεῖ σὲ ἐντυπωσιακὲς ἐνέργειες. Ἡ θετικὴ ρῆσις εἶναι ἡ ἐξῆς: Ὁ Ἰησοῦς εἶναι, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν προσφώνηση «*Πάτερ*» τῆς προσευχῆς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖο ἀπέστειλε ὁ Πατὴρ καὶ ὁ ὁποῖος ὡς ὁ Υἱὸς ποτὲ δὲν ἐνεργεῖ «*ἄφ' ἑαυτοῦ*»⁶¹, ἀλλὰ πάντοτε καὶ παντοῦ σὲ πλήρη ἐνότητα μὲ τὸν Πατέρα. Σὲ αὐτὴν τὴν ἐνότητα μεταξὺ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς θεμελιώνεται τὸ ὅτι ὁ Ἰησοῦς καλεῖ τὸν Λάζαρο ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωὴ καὶ τὸ ὅτι σ' αὐτὸ τὸ γεγονός ἀποκαλύπτεται ἡ «*δόξα*» του ὡς ἡ «*δόξα*» τοῦ Πατρὸς καὶ ἡ «*δόξα*» τοῦ Πατρὸς ὡς ἡ «*δόξα*» του.

Αὐτὸ συμβαίνει στὴν τρίτη καὶ τελευταία σκηνή (στ. 43+44), ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ τὸ τέλος τῆς διηγῆσεως. Μὲ δυνατὴ φωνὴ «*κράζει*» ὁ Ἰησοῦς: «*Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*» (στ. 43β), καὶ αὐτὴ ἡ φωνὴ ἐνεργεῖ τὸ θαῦμα: «*Ἐξῆλθεν ὁ τεθνηκὼς δεδεμένος τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας κειρίαις καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ σουδαρίῳ περιεδέδετο*» (στ. 44α). Τὸ ὅτι ὁ Λάζαρος ἐξέρχεται τοῦ τάφου μὲ δεμένα τὰ πόδια καὶ τὰ χέρια του⁶² δὲν εἶναι, ὅπως θεώρησαν κάποιοι ἐρμηνευτὲς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, «*θαῦμα ἐν θαύματι*»⁶³, ἀλλὰ μιὰ ἐμφατικὴ ἀναφορὰ στοῦ ἴδιο τοῦ θαῦμα καθεαυτοῦ. Στὸ θαῦμα ὅλα ἐξαορτῶνται ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ καὶ γι' αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀναφορὰ σὲ μιὰ κίνηση τοῦ ἀναστάντος Λαζάρου ἄφ' ἑαυτοῦ.

VI

Ἐὰν συγκρίνει κανεὶς τὴν παρουσίαση τῆς *θεολογικῆς* κορυφώσεως (στ. 23-27) μὲ αὐτὴν τῆς *ἀφηγηματικῆς* κορυφώσεως (στ. 38β-44), μπορεῖ νὰ συνειδητοποιήσῃ μιὰ ἐντυπωσιακὴ παραλληλία. Πρὸς τὴν καταφατικὴ πρόταση τοῦ Ἰησοῦ: «*Ἀναστήσεται ὁ ἀδελφός σου*» (στ. 23β) ἀντιστοιχεῖ ἡ διαταγή: «*Ἄρατε τὸν λίθον*» (στ. 39α). Τόσο στὴν καταφατικὴ πρόταση, ὅσο καὶ

61. Πβλ. 5,19.30· 7,16ἔξ. 28· 8,28· 12,49· 14,10.24. Γι' αὐτὰ τὰ σημεῖα βλ. τὶς σημαντικὲς ἀποφύσεις τοῦ KAMMLER, *Christologie und Eschatologie* (βλ. σημ. 1), 24-28.32-34. 227ἔξ.

62. Οἱ λέξεις «*ποὺς*» καὶ «*χεῖρ*» χρησιμοποιοῦνται μετωνυμικῶς γιὰ τὶς λέξεις «*σκέλος*» καὶ «*βραχίον*» (μετωνυμία τοῦ μέρους ἀντὶ τοῦ ὅλου).

63. Βλ. τὶς σχετικὲς ἀναφορὲς στοὺς BAUER, *Das Johannesevangelium* (βλ. σημ. 59), 154· ΚΑΡΑΚΟΛΗ, Ἡ θεολογικὴ σημασία τῶν θαυμάτων στοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιο (βλ. σημ. 1), 303.

στή διαταγή, ἡ Μάρθα ἀντιδρᾷ μὲ ἓνα λόγο πού παραγνωρίζει τὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴ δύναμή του – στή μία περίπτωση ἀναφερόμενη στήν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου πού θὰ πραγματοποιηθεῖ κατὰ τὴν ἐσχάτη ἡμέρα (στ. 24), ἐνῶ στή δεύτερη περίπτωση ἀναφερόμενη στήν ἤδη ἀρξαμένη ἀποσύνθεση τοῦ νεκροῦ (στ. 39β). Στήν ἀπάντησή του ὁ Ἰησοῦς ἀναφέρεται – ἂν κανεῖς προσέξει τὸ περιεχόμενο τῶν στ. 25έξ. καὶ 40– καὶ τὶς δύο φορὲς στὸν ἑαυτό του καὶ στὸ θεῖο μυστήριο τοῦ προσώπου του: στή «δόξα» πού τοῦ ἀνήκει, καὶ στή σωτηρία πού χαρίζει καὶ ἡ ὁποία προσλαμβάνεται βάσει τῆς πίστεως πρὸς αὐτόν. Καί, τέλος, ὁ Ἰησοῦς ἐνεργεῖ μὲ τὸ λόγο του ἀφενὸς στή Μάρθα τὴν πίστη, ἡ ὁποία ἐκφράζεται στήν ὁμολογία τῆς (στ. 25-27), καὶ ἀφετέρου στὸν Λάζαρο τὴν ἀνάσταση, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ στή ζωὴ (στ. 43έξ.). Ἡ ὑπέρβαση τοῦ σωματικοῦ θανάτου ἀντιστοιχεῖ ἔτσι πρὸς τὴν ὑπέρβαση τῆς ἀπιστίας, ἡ ἐκ νέου χαρισθεῖσα ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ σωματικὴ ζωὴ πρὸς τὴν πίστη πού ἐνεργεῖται ἀπὸ αὐτόν.

Αὐτὸ πού στὸ ἐπίπεδο τῆς ἀφηγήσεως μπορεῖ νὰ συνειδητοποιηθεῖ ὡς παραλληλία ἐμφανίζεται ὑπὸ ἓνα διαφορετικὸ φῶς, μόλις συνεξετασθεῖ καὶ τὸ θεολογικὸ ἐπίπεδο. Τότε φαίνεται ὅτι μεταξὺ τῆς ἀφηγήσεως γιὰ τὴ Μάρθα καὶ αὐτῆς γιὰ τὸ Λάζαρο ὑπάρχει μιὰ βαθύτερη ἐσωτερικὴ συνάφεια. Σύμφωνα μὲ τὸ λόγιό «ἐγὼ εἶμι» τῶν στ. 25β+26α ἡ Μάρθα ἔλαβε τὴν αἰώνια ζωὴ, προσερχόμενη στήν πίστη πρὸς τὸν Ἰησοῦ Χριστό. Ἐπομένως ἡ ἐκ τοῦ θανάτου ἀνάσταση δὲν συνέβη μόνο στὸν Λάζαρο, ἀλλὰ καὶ στή Μάρθα. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἡ νέα ζωὴ ὀφείλεται στὸ λόγο τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ⁶⁴. Τὴν ἐσωτερικὴ συνάφεια πού εἶναι δεδομένη βάσει τῶν ἀνωτέρω δὲν μπορεῖ κανεῖς νὰ περιγράψει διαφορετικά, παρὰ μόνον ὡς ἔξης: Στὸ θαῦμα πού γίνεται στὸν Λάζαρο ἀπεικονίζεται καὶ παρουσιάζεται μὲ σαφήνεια αὐτὸ πού συμβαίνει στήν πορεία τῆς Μάρθας πρὸς τὴν πίστη. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου ἀπὸ τὸν σωματικὸ θάνατο ἐκφράζει ἐκεῖνο τὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖο εἶναι ἀσύγκριτα μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ συμβᾶν μιᾶς νεκρυναστάσεως: Ὁ Ἰησοῦς καλεῖ ἀπὸ τὸν πνευματικὸ θάνατο – δηλαδή ἀπὸ τὴν ἔλλειψη σχέσεως μὲ τὸν Θεό – στήν αἰώνια ζωὴ τῆς σωτηριώδους σχέσεως μὲ τὸν Θεό. Ἡ ζωὴ αὐτὴ φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῇ πίστει πρὸς τὸν ἴδιο ὡς τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ.

64. Σχετικὰ μὲ τὸν ζωοποιὸ λόγο τοῦ Ἰησοῦ βλ. ἐπίσης 6,63 («τὸ πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιῶν... τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστιν καὶ ζωὴ ἐστίν») καὶ 6,68έξ. («Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ»).

VII

Ἐκ τῶν ὅσα ἐλέχθησαν μέχρι τοῦδε προκύπτει μιὰ πολὺ σημαντικὴ συνέπεια: Ἡ διήγηση τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου δὲν ἀναφέρεται ἀπλῶς σὲ ἓνα μοναδικὸ θαυμαστὸ γεγονός, τὸ ὁποῖο συνέβη σὲ ἓνα συγκεκριμένο χρόνο καὶ σὲ ἓνα συγκεκριμένο μέρος, καὶ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε κατὰ τοῦτο νὰ τοποθετηθεῖ δίπλα στὶς νεκραναστάσεις ἀπὸ τοὺς Ἡλία καὶ Ἐλισαῖο στὴν Παλαιὰ Διαθήκη. Στὴ διήγηση αὐτὴν γίνεται πολὺ περισσότερο λόγος γι' αὐτὸ πὺν συμβαίνει πάντοτε καὶ παντοῦ, ὅπου ὁ Ἰησοῦς ἐγείρει μὲ τὸ λόγο τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν πνευματικὸ θάνατο. Ἀντιστοιχῶς, ὁ Λάζαρος εἶναι περισσότερο ἀπὸ μιὰ ἀτομικὴ «ἱστορικὴ» μορφή – ἀντιπροσωπεύει τὸν ἄνθρωπο πὺν ἔχει μεταβεῖ ἀπὸ τὸν θάνατο στὴν αἰώνια ζωὴ καὶ γιὰ τοῦ ὁποῖου τὴ σωτηρία ἔπρεπε ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς νὰ πορευθεῖ στοῦ θάνατο⁶⁵. Στὸ Ἰω. 11,1-44 περιγράφεται λοιπὸν μὲ τὴ μορφή μιᾶς διηγήσεως ἀκριβῶς ἐκείνη ἢ πραγματικότητα, ἡ ὁποία ἐξεφράσθη ἤδη μὲ τὴ μορφή μιᾶς θεολογικῆς ρήσεως στοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ στοῦ Ἰω. 5,19-30⁶⁶:

«Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ. ... Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν. Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσουσιν τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσουσιν. Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ ἔδωκεν ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ».

Σὲ αὐτὲς τὶς προτάσεις γίνεται λόγος γιὰ τοὺς πνευματικὰ νεκροὺς – γιὰ ἐκείνους δηλαδὴ τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ζοῦν χωρὶς σχέση μὲ τὸν ζῶντα Θεὸ καὶ γι' αὐτὸ βρίσκονται ἤδη κατὰ τὴν ἐπίγεια ζωὴ τους στὴν κατάσταση τοῦ αἰώνιου θανάτου. Ἀπὸ αὐτὸν τὸ θάνατο θὰ κληθοῦν νὰ ἐξέλθουν μὲσω τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος διανοίγει τὰ ὦτα τους καὶ τοὺς κάνει νὰ πιστεύουν καὶ νὰ ἔχουν σ' αὐτὴν τους τὴν πίστη τὴν αἰώνια ζωὴ. Ἡ «ὥρα», κατὰ τὴν ὁποία θὰ συμβεῖ καὶ συμβαίνει αὐτό, σύμφωνα μὲ τὸ πα-

65. Πβλ. IWAND, Predigt-Meditationen (βλ. σημ. 1), 98.300.

66. Παραθέτω τοὺς στίχους 5,21.24-26. Γιὰ τὴ λεπτομερῆ ἐρμηνεία αὐτῶν τῶν στίχων καὶ τῆς συνάφειάς τους βλ. KAMMLER, Christologie und Eschatologie (βλ. σημ. 1), 75έξ.

ρατεθὲν κείμενο, εἶναι ἡ ὥρα τοῦ μεταπασχάλιου κηρύγματος γιὰ τὸν Χριστό⁶⁷, ἡ ὁποία ἄρχισε μαζί με ἐκείνη τὴν ἄλλη «ὥρα» ποὺ κατὰ τὸ τέταρτο εὐαγγέλιο εἶναι ἡ ὥρα τοῦ δοξασμοῦ τοῦ Ἰησοῦ, δηλαδή ἡ ὥρα τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του⁶⁸. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει ὅτι στὸ μεταπασχάλιο κήρυγμα ὁ ἀναστάς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι παρὼν ὁ ἴδιος, καὶ σ' αὐτὸ ἀποκαλύπτει τὸ θεῖο μυστήριό τοῦ προσώπου του. Ἀφήνει τοὺς «ιδίους», γιὰ τοὺς ὁποίους ἀπὸ ἀγάπη ἔγινε ἄνθρωπος καὶ πέθανε, νὰ δοῦν τὴ «δόξα» του, ἐνεργώντας μέσῳ τοῦ λόγου τοῦ τὴν πίστη, ποὺ ἀποτελεῖ μετοχὴ στὴν αἰώνια ζωὴ, καὶ δημιουργώντας ἔτσι τὴ νέα ὑπαρξή, ἡ ὁποία δὲν κινδυνεύει πλέον ἀπὸ τὸν σωματικὸ θάνατο.

Τὸ ποιὸς εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς χριστολογίας ποὺ ἐκφράζεται στὸ Ἰω. 5,19-30 καὶ ἐπίσης ἀντιστοίχως στὸ Ἰω. 11,1-44, δὲν χρειάζεται πλέον νὰ συζητηθεῖ διεξοδικά. Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος σημείωσε σὲ ἓνα κήρυγμα γιὰ τὸ λόγιό «ἐγὼ εἰμι» τῶν στ. 11,25β.γ+26α με συντομία καὶ ἀκριβεία: «Αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἀρμόζουν σὲ κανένα πλὴν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Δὲν ἐπιτρέπεται κανεὶς νὰ πιστεύσει σὲ ἓναν ἄνθρωπο»⁶⁹. Ὡς ἐκ τούτου εἶναι σαφὲς γιὰ τὸν Λούθηρο τὸ ἔξῃς: Ἐφόσον ὁ εὐαγγελιστὴς ἀποδίδει στὸν Ἰησοῦ τὴν ὑπέρβαση τοῦ αἰωνίου θανάτου καὶ τὴν παροχὴ τῆς «αἰωνίου ζωῆς», ἄρα μαρτυρεῖ με ἔμφαση ὅτι «Ὁ Χριστὸς εἶναι Θεός» – «διότι τὸ νὰ δώσει τὴν αἰώνια ζωὴ ἀποτελεῖ ἀποκλειστικὸ ἔργο τῆς αἰωνίου Θεότητος»⁷⁰. Μὲ αὐτὴν τὴν κρίση ὁ Λούθηρος ἐξέφρασε εὐστοχα τὴ χριστολογία, ἡ ὁποία ξεδιπλώνεται ἀφηγηματικὰ στὴ διήγηση τῆς ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου.

67. Γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς λέξεως «ὥρα» τοῦ 5,25 (καὶ τοῦ 4,23) βλ. KAMMLER, ἐνθ. ἀν., 158ἔξ.

68. 2,4· 7,30· 8,20· 12,23.27· 13,1· 17,1· βλ. ἐπίσης τὸ λόγο γιὰ τὸν «καιρὸ» τοῦ Ἰησοῦ (7,6.8) καὶ γιὰ τὸ «νῦν» τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεώς του (12,27.31· 13,31· 16,5· 17,5.13).

69. Martin Luthers Evangelien-Auslegung (ἐκδ. ὑπὸ E. MÜLHAUPT) IV: Das Johannesevangelium mit Ausnahme der Passionstexte, ἐπεξ. ὑπὸ E. ELLWEIN, Göttingen² 1961, 343 (WA XLVII 715,17: «Die gehorn *nemini* zu *nisi Deo vero. Non credendum in hominem*»).

70. Ἐτσι ἐρμηνεύει ὁ Λούθηρος σὲ ἓνα κήρυμά του σχετικὰ με τὸ Ἰω. 17,1γ-3, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ἓνα νοηματικὸ παράλληλο ἐντὸς τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου πρὸς τὴ διήγηση τοῦ Λαζάρου· βλ. Evangelien-Auslegung IV, 567 (WA XXVIII 90,5ἔξ. / BoA VII 216,25ἔξ.: «*Christum esse deum, quia vitam aeternam dare est opus divinitatis aeternae*»). Ἡ σύνολη κειμενικὴ συνάφεια WA XXVIII 88,11-95,4 / BoA VII 214,22-218,28 (Evangelien-Auslegung IV 564-569) μπορεῖ νὰ διαβασθεῖ ὡς ἓνα –ἐξαιρετικό– ὑπόμνημα στὸ Ἰω. 11,1-44.